

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Ondřej Crhák

Analýza čínsko-sovětských pohraničních konfliktů v roce 1969

Analysis of the Sino-Soviet border conflicts in 1969

Praha 2014

Vedoucí práce: doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Chtěl bych tímto poděkovat svému vedoucímu doc. PhDr. Františku Stellnerovi, Ph.D. za odborné vedení, čas a trpělivost, kterou mi věnoval. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mě při psaní inspirovali a podporovali, zejména svým rodičům.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zaměřuje na čínsko-sovětský pohraniční konflikt v roce 1969, který představuje jedno z nejvíce vyostřených období vztahů mezi Čínskou lidovou republikou a Sovětským svazem. Cílem práce je poukázat na možné příčiny a důsledky konfliktu, a dále také pomocí rozboru vývoje dané problematiky poukázat na charakter celé krize. První kapitoly práce jsou zaměřeny především na vývoj čínsko-sovětského rozkolu a také na historii pohraniční otázky. V práci je kladen důraz především na zahraničně politickou rovinu konfliktu, přesto je pro celkový rozbor důležité zmínit i samotný průběh konfliktu, pro který jsou v práci uvedeny tři neznámější pohraniční srážky. Práce se zároveň vypořádává s řadou mýtů, legend a polopравd, které interpretaci konfliktu doprovázejí. Téma je zkoumáno pomocí elektronicky přístupných archivních dokumentů, a také v neposlední řadě pomocí dosud nepublikovaného archivního materiálu z archivů nalézajících se v České republice.

Klíčová slova:

Brežněv, Damanskij, komunismus, Mao Ce-tung, maoismus, pohraniční boje, studená válka východní blok, vztahy mezi ČLR a SSSR, Žalanaškol

Abstract

This bachelor thesis is focused on the Sino-Soviet border conflict of 1969, which represents the most sharpened period in the relationship between the People's Republic of China and the Soviet Union. The purpose of the thesis is to demonstrate possible origins and consequences of this conflict as well as to show main characteristics of the border question using the analysis of development of the crisis. First chapters mainly deal with development of the Sino-Soviet split and history of common border. This work emphasizes in the first place level of foreign relations but it is also important to mention progress of conflict including the three most important border clashes. The thesis confronts with myths, legends and half-truths. The topic is elaborated on documents publicated electronicly on the internet and on unpublished documents from Czech archives.

Key words:

border clashes, Brezhnev, Cold war, Communism, Damanskii, eastern bloc, Mao zedong, maoism, relations between PRC and USSR, Zhalanashkol

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
1. Úvod	9
2. Čínsko-sovětská roztržka	13
2. 1. Stalinův odkaz	13
2. 2. Chruščovova vláda	14
2. 3. Brežněvova éra do r. 1969	18
3. Otázka čínsko-sovětských hranic před rokem 1969	20
3. 1. Odkaz carského Ruska	20
3. 2. Období přátelství v 50. letech	21
3. 3. Hranice v 60. letech	23
4. Incidentsy na čínsko-sovětské hranici v roce 1969	30
4. 1. První srážka na ostrově Damanskij	31
4. 2. Druhá srážka na ostrově Damanskij	34
4. 3. Boje v oblasti jezera Žalanaškol	38
5. Od boje na ostrově Damanskij k Pekingské schůzce	43
5. 1. Napětí mezi SSSR a ČLR	43
5. 2. Pokusy o znovuotevření jednání o hranicích	50
5. 3. Pekingská schůzka a nová jednání	54
5. 4. Mezinárodní reakce	58
6. Příčiny a pohraničního konfliktu	61
6. 1. Zahájení konfliktu	61
6. 2. Eskalace napětí a četnosti incidentů na hranicích	64
8. Závěr	66
9. Prameny a literatura	69
9.1. Prameny	69
9. 1. 1. Archivní prameny	69

9. 1. 2. Prameny dostupné online	69
9. 1. 3. Vydané prameny a paměti	70
9. 2. Literatura	70
9. 2. 1. Monografie	70
9. 2. 2. Studie, statě a odborné články	72
9. 2. 3. Webové stránky	74
10. Přílohy.....	75

Seznam použitých zkratk

AMZV = Archiv Ministerstva zahraničních věcí

CIA = Central Intelligence Agency

ČLR = Čínská lidová republika

ČLOA = Čínská lidově osvobozená armáda

ČTK = Československá tisková kancelář

KGB = Komitět gosudárstvěnoj bėzapásnosti

KLDR = Korejská lidově demokratická republika

KS = Komunistická strana, například KS Číny

KSSS = Komunistická strana Sovětského svazu

MZV = Ministerstvo zahraničních věcí

MNO = Ministerstvo národní obrany

NA ČR = Národní archiv České republiky

RAND = Research and development corporation

TASS = Tělegrafnoje agenstvo Sovětskogo Sojuza

ÚV = Ústřední výbor

VUA-VHA = Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv

1. Úvod

Rok 1969 představuje počátek nové etapy ve vývoji čínsko-sovětské roztržky a přelom v geopolitickém rozvržení sil Studené války. Pohraniční konflikty mají v čínsko-sovětském rozkolu své místo. Čínsko-sovětský pohraniční problém nepřestával z počátku ozbrojenou konfrontaci, nýbrž otázku nevyřešené delimitace hranic a sporných území. Když v březnu roku 1969 proběhl první ozbrojený incident, přerostla pohraniční otázka v ozbrojenou konfrontaci. Od této chvíle až do září téhož roku proběhly stovky incidentů. V komparaci s čínsko-indickou pohraniční válkou roku 1962 můžeme tento konflikt vnímat jako logické vyústění nevyřešených problémů na společné hranici. Avšak situace mezi Čínou a Sovětským svazem byla poněkud odlišná. Chtěl bych na tuto diferenci poukázat, jak popisem vývoje čínsko-sovětského rozkolu, tak i popsáním souběžného vývojem pohraniční otázky.

Na počátku je nutno vymezit termín konflikt pro tento případ. Je nutné říci, že čínsko-sovětské pohraniční boje nepředstavují souvislé bojové aktivity, na které jsme zvyklí v případě jiných pohraničních bojů. Jedná se zde o incidenty na různých částech hranice bez větších vojenských operací. Není to tedy konflikt v pravém slova smyslu. Nejedná se tu ani o otevřenou válku, protože většinou se spolu střetávali pohraničníci obou zemí vyjma několika mála incidentů, kdy byla nasazena pravidelná armáda. Nicméně se srážky odehrávaly pravidelně v určitém časovém úseku a mohou se tedy souhrnně nazvat konfliktem. Termín konflikt lze použít i pro některé jednotlivé incidenty, protože se odehrávaly nezávisle na sobě.

V následujících kapitolách chci objasnit vývoj a možné důvody, které mohly obě strany ke konfliktu vést. Hlavním cílem je tedy analyzovat čínsko-sovětskou pohraniční krizi a představit motivy pro její rozpoutání a eskalaci, dále pak konkrétněji odpovědět na následující otázky. Kdo měl z konfliktu větší užitek? Která strana konflikt rozpoutala a proč? Odpovědi nám pomohou přinést archivní materiály českých archivů i digitalizované zahraniční materiály dostupné na internetu.

Dokumenty, pocházející z českého prostředí, zejména z Vojenského historického archivu v Praze, jsou překvapivě obsáhlé. Konkrétní zpráva týkající se střetů na čínsko-sovětských hranicích, je do značné míry nezávislá od případného sovětského vlivu. Je zajímavé, že pouze neopakuje tvrzení sovětské strany, ale uvádí i čínské vysvětlení. Dále dokonce přímo pojednává o možných příčinách a důsledcích.

Ostatní dokumenty z tohoto archivu také mají velkou informační hodnotu. Naproti tomu materiály, uložené v archivu Ministerstva zahraničních věcí jsou torzovité a neposkytují mnoho informací ke konkrétnímu tématu. Z Národního archivu jsem využil tzv. výstřižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí, který mi poskytl články z domácího i zahraničního tisku, ale bohužel neobsahuje některá sovětská periodika. Ze zahraničních dokumentů jsou materiály různé provenience, zveřejněné v digitálním archivu centra Woodrowa Wilsona. Pro výzkum postoje Spojených států amerických v této krizi jsou nepostradatelné dokumenty z National Security Archive, který je provozován Washingtonskou univerzitou. Co se týče vydaných pamětí osobností figurujících v tomto konfliktu, jsou nejdůležitější memoáry Vitalije Dmitrijeviče Bubenina, ze kterých se dozvídáme informace nejen o prvních srážkách, ale i o celkové situaci na hranici do roku 1969. Paměti politických sovětských představitelů bohužel poskytují jen střípky informací, nebo se ke konfliktu nevyjadřují vůbec. Například vzpomínky tehdejšího sovětského ministra zahraničních věcí Andreje Andrejeviče Gromyka mluví jen o potřebě nalezení konsenzu mezi Čínou a Sovětským svazem a ukončení veškerých sporů.¹ Naproti tomu u čínských představitelů postrádáme paměti úplně. Jedinou výjimkou, která nám přinese trochu světla do čínského politického pozadí, jsou vzpomínky osobního lékaře Mao Ce-tunga doktora Li Čchi-suje. Nesmíme zapomínat ani na vzpomínky Henryho Kissengera, který se hraniční krizi věnuje v souvislosti se změnou geopolitického rozložení sil.

Z literatury k tomuto tématu jsou pro podrobný výzkum důležité práce sinologa Dimitrije Sergejeviče Rjabuškina, který se jako jeden z mála komplexně věnuje konfliktu a publikoval k tématu několik prací. Rjabuškinovi se podařilo získat nová svědectví od tehdejších příslušníků sovětských ozbrojených sil. Dalším důležitým zdrojem jsou práce a statě od Thomase Robinsona, který jakožto bývalý analytik pracující pro vládu Spojených států amerických, měl některé informace více dostupné. Další literatura víceméně popisuje vzájemné střety ve stejném duchu a věnuje se především nejznámějším incidentům, než aby nabízela komplexní hodnocení. Autoři často cyklicky odkazují na stejné informace a nenabízejí nový pohled, což neumožňuje jejich přímé srovnávání. Z pohledu sovětské marxistické historiografie je konflikt přecházen, nebo jen letmo uváděn a samozřejmě poskytuje jednostranné hodnocení. Například A. Prochorov zmiňuje jen tři neznámější incidenty v sovětských verzích a

¹ GROMYKO, Andrej Andrejevič. Pamjatnoje, Tom 2. Moskva: Izdatelstvo političeskoj literatury, 1988, s. 136.

dále se jen věnuje rozuzlení pohraničního problému.² Nicméně Prochorovově práci nelze upřít její faktografickou hodnotu.

Z celkového pohledu zejména na ruskou historiografii nabýváme dojmu, že se jinému vysvětlení, než je to oficiální, které vyjádřila sovětská vláda, spíše vyhýbá. Osobně se domnívám, že je to zejména kvůli faktu, že Sovětský svaz i Čína patřili do stejného socialistického tábora, byť se mezi nimi objevily rozpory. Dále je možné, že v ruském podvědomí přežívá dojem hrozby útoku „východních hord“. Čínská literatura samozřejmě hovoří ve prospěch čínských tvrzení, ale objevují se i autoři čínského původu, kteří přinášejí poměrně objektivní pohled.³ Je potřeba zmínit, že i práce některých renovovaných sinologů se příliš nezabývají relativitou čínských tvrzení a zkrátka je uvádějí jako fakt.⁴

Dalším faktorem, souvisejícím i s odbornou literaturou, jsou mýty spojené s konfliktem. Prostředí čínsko-sovětského konfliktu je příznačné místo pro vznik mýtů a polopravd stejně jako další konflikty v období Studené války. To, že se konflikt odehrával na poměrně vzdálených místech a až donedávna nebyly podrobnosti bojů známy, vytvořilo prostor pro různé fikce. Většina mýtů se týká hlavně průběhu jednotlivých incidentů, zejména obou srážek na ostrově Damanskij a to především proto, že se těmto incidentům dostalo široké mediální publicity v Sovětském svazu i ve světě. Jediný výzkum mýtů náleží již zmíněnému Rjabuškinovi, který tomuto tématu zasvětil značnou část své knihy *Mify Damanskogo*. Další autoři, zejména populárně-naučné literatury, se spíše použitím mýtu naopak dopouštějí, než aby jej vyvraceli. Pro nás stojí za pozornost kniha Milana Syrůčka *Tajná zbraň na Ussuri: záhady sovětsko-čínského konfliktu z března 1969*. Jednak je zajímavé, že se jedná o jedinou knihu k tomuto tématu v českém prostředí, ale také v této knize autor několik mýtů zmiňuje, nebo některé dokonce uvádí jako tvrzení.

V celé práci užívám pro přepis ruštiny a čínštiny českou transkripci. U názvů příslušných ostrovů uvádím v textu ruské názvy a závorce čínské v české transkripci.

² Je zajímavé, že se ani v katalogu ruské národní knihovny nedá dohledat autorovo křesní jméno. PROCHOROV, A. *K voprosu o sovětsko-kitajskoj granice*. Moskva: Meždunarodnye otnašeniija, 1975. s. 226 – 229.

³ Například YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969: From Zhenbao Island to Sino-American Rapprochement*. In: *Cold War History*, 2000, roč. 1, č. 1, s. 21-52.

⁴ Například SHICHOR, Yitzhak. *The Great Wall of Steel: Military and Strategy in Xinjiang*. In: STARR, Frederick. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, 120-160.

Pod čarou pak uvádím čínské názvy ve znacích a v čínském zápisu latinkou, tzv. Pchin-jin. Tento postup jsem zvolil, protože ostrovy samotné jsou dnes čínským územím a případné jejich hledání pomocí ruských názvů nebo českého transkripčního přepisu není možné. U jiných čínských názvu a jmen zachovávám buď všeobecně zavedené názvy, nebo využívám pouze český transkripční systém.

2. Čínsko-sovětská roztržka

Čínsko-sovětský pohraniční problém je nedílnou součástí původně ideologického rozkolu mezi oběma státy. Samotnému pohraničnímu problému se věnuji až v následující kapitole. V následujících oddílech se primárně zaměřuji na přehled procesu vzájemného odloučení, na jeho příčiny a důsledky. Přehledově bych chtěl poukázat na to, v jakém prostředí pohraniční problém vzniknul a také, ve srovnání s následující kapitolou, jakou roli sehrály hranice v rámci rozkolu.

2. 1. Stalinův odkaz

Kořeny čínsko-sovětského rozkolu lze hledat dávno před vznikem Čínské lidové republiky v roce 1949. Avšak již v tomto období působily jisté faktory, které držely čínské a sovětské komunisty v přátelském vztahu navzdory sovětské mocenské politice vůči Číně. Byly jimi paradoxně osoba tehdejšího sovětského vůdce Josifa Vissarionoviče Stalina a hlavně čínská potřeba silného spojence. Po porážce Japonska v roce 1945 měl Stalin v úmyslu pokračovat v dosavadní politice vůči Číně. Sovětský svaz podepsal s Čankajškovou nacionalistickou vládou 14. srpna 1945 smlouvu o přátelství a alianci a Komunistická strana Číny se tedy měla přizpůsobit směru sovětské politiky. Sovětské vedení aliancí s Kuomintagem sledovalo zajištění čínského souhlasu za sliby, které přinesla Jaltská konference. Výměnou za sovětskou účast na válečném tažení proti Japonsku spojenci Sovětům slíbili uznání nezávislosti vnějšího Mongolska, samozřejmě pod sovětskou patronací, podíl na východočínské železnici a přístavy Dalnyj (Ta-lien) a Port Arthur (Lü-šun-kchou).⁵ Cesta k vítězství, kterou Mao Ce-tung a čínští komunisté museli ujít, byla složitá a Stalin hluboce pochyboval o perspektivách jejich hnutí a jejich úsilí dokonce několikrát mařil. Jednak kvůli výše uvedeným důvodům garance sovětských cílů na Dálném východě ze strany spojenců a také kvůli spojenectví s Kuomintangem.⁶

Ze vzpomínek Nikity Sergejeviče Chruščova víme, že Stalin sám Číňanům hluboce nedůvěřoval a nechoval k nim žádné sympatie.⁷ Tato nedůvěra se plně projevila při návštěvě Mao Ce-tunga v Moskvě na přelomu let 1949 a 1950. Sovětský vůdce se k čínskému lídrovi zachoval velmi chladně. Mao byl v Moskvě doslova izolován, Stalin

⁵ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*. Praha: KMa, 2005, s. 913.

⁶ TAUBMAN, William. *Chruščov: člověk a jeho doba*. Praha: BB art, 2005, s. 337.

⁷ CHRUŠČOV, Nikita Sergejevič. *Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova: magnetované nahrávky z období glasnosti*. Brno: Jota, 2000, s. 156.

jej nepřijímal a dokonce k němu nepouštěl další členy sovětského vedení. Když nakonec k jednání došlo, bylo viditelné značné pnutí mezi oběma lídry.⁸ Cílem Maovy cesty bylo získání podpisů ekonomických a politických smluv, které mladá ČLR potřebovala pro svůj budoucí vývoj. Zástupci obou států podepsali 14. února 1950 smlouvu o přátelství, spojení a vzájemné pomoci.⁹

Rok 1950 byl také začátkem Korejské války, která znamenala změnu Maova postoje ke Stalinovi. Až doposud Mao vnímal Stalina, i přes všechny jeho negativní vlastnosti, jako duchovního vůdce světového komunismu¹⁰, a to právě korejský konflikt změnil. Sovětský vůdce se zdráhal poskytnout čínským silám v konfliktu leteckou pomoc. Malá pomoc v podobě několika letadel a sovětských pilotů přišla, ale to nebylo dostačující.¹¹ Stalinův negativní postoj k přímé sovětské účasti v konfliktu vnímal Mao jako tu nejhorší zradu.¹²

2. 2. Chruščovova vláda

Stalinova smrt v roce 1953 předznamenala novou etapu ve vzájemných vztazích. Nové sovětské vedení v čele s Nikitou Sergejevičem Chruščovem nemělo u čínského lídra takový respekt. Přesto, že Chruščovův nástup znamenal zlepšení situace v čínsko-sovětských vztazích, se již v roce 1954, kdy Chruščov navštívil Peking, objevily se první neshody. Tehdy Chruščov ČLR nabídl navrácení obou přístavů, kde mělo sovětské námořnictvo své základny, ale Mao to původně odmítl s ohledem na to, že sovětská vojenská přítomnost je důležitá pro čínskou ochranu proti Spojeným státům. Mao nakonec souhlasil, ale jen s podmínkou, že v přístavech zůstane sovětské těžké pobřežní dělostřelectvo. Kulturní odlišnosti, které se v průběhu této návštěvy projeví především v Chruščovově nepochopení Číňanů, se později ukázaly jako jeden z faktorů budoucích rozepří.¹³ Základem následující roztržky se stal XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956, kde Chruščov přednesl svůj tajný referát o Stalinově kultu osobnosti, čímž započal proces destalinizace ve východním bloku. Z počátku se Číňané k novému kurzu stavěli pozitivně. Následně však tento směr činští

⁸ Celá návštěva trvala od prosince 1949 do února 1950. SHORT, Philip. Mao. Praha:BB art, 2001, s. 323.

⁹ YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Alliance and Nationalism: A Contradiction*. In: *The Cold War History of Sino-Soviet Relations*. Curych: Parallel History project on Cooperativ Security, 2005, s. 9.

¹⁰ SHORT, s. 322.

¹¹ MARIE, Jean-Jacques. *Stalin*. Praha: Naše Vojsko, 2011, s. 643.

¹² Tamtéž, s. 328.

¹³ TAUBMAN, s. 338 – 339.

komunisté odmítli. Mezi příčinami tohoto kroku nalezneme pravděpodobně i řadu subjektivních faktorů vycházejících z osobního postoje Mao Ce-tunga.¹⁴

Zajímavostí vzájemných vztahů v 50. letech je maďarská krize z roku 1956. Sovětské vedení bylo ve věci jejího řešení zpočátku rozděleno, ale následně se rozhodlo hledat řešení mírumilovnou cestou. Z čínského pohledu byla situace v Maďarsku mnohem nebezpečnější událostí než ty, které se v témže roce odehrály v Polsku. Číňané o svém postoji ke krizi informovali sovětské vedení. Čou En-lai při své návštěvě Moskvy v listopadu 1959 odhalil Chruščovovi čínský pohled na celé krizové období. Čou ze svého pohledu hodnotil zásah Sovětského svazu v Polsku a Maďarsku následovně. V případě Polska kritizoval postup Sovětského svazu jako „velmocenský šovinismus“, zatímco v případě Maďarska kritizoval sovětský kapituláční postoj z počátku krize.¹⁵ Zda se Chruščov řídil při svém rozhodování čínským postojem na potlačení maďarských revizionistů, není jasné. V podstatě takovou výměnu rolí mezi Sovětským svazem a Čínou mohl Chruščov jen těžko akceptovat.¹⁶

Změna Maova postoje ke kritice Stalina se poprvé veřejně projevila, když na schůzi tajemníků provincií, autonomních oblastí a samosprávných měst připustil, že XX. sjezd „zabil Stalina jedním tahem“. ¹⁷ Sám Mao pak ocenil Stalinovy činy jako z 70% správné a z 30% špatné. Ony špatné činy se týkaly Stalinova selhání během komunistické revoluce v Číně, a jeho čínské politiky vůbec, Mao sem také zařadil Stalinovo chování během své návštěvy Moskvy z let 1949 – 50.¹⁸ Mao si uvědomil, že odsouzení kultu osobnosti by se dalo vztáhnout i na jeho osobu. Podle vzpomínek Maova osobního lékaře vnímal předseda celou záležitost dost osobně: „*Maovy revoluční ideály se tak postupně rozplývaly a Mao cítil, že stávající revolucionáři ztrácejí své revoluční nadšení. A někteří dokonce souhlasili s Chruščovovým útokem proti Stalinovi. Protože to Mao chápal jako své vlastní ohrožení, měly jeho osobní stráže pohotovost. Neměl zájem na tom, aby se po jeho smrti objevil nějaký čínský*

¹⁴ LAVRENOV Sergej Jakovljevič a Igor Michajlovič POPOV. *Sovetskij Sojuz v lokalnych vojnach i konfliktach*, Moskva: AST, 2003, s. 199.

¹⁵ BARNOUIN, Barbara a YU CHANGGEN. Zhou Enlai: A Political Life. Hong Kong: The Chinese University Press, 2006, s. 202 – 203; SHORT, s. 343 – 344.

¹⁶ TAUBMAN, s. 340.

¹⁷ LIN YUNHUI. The 20th Party Congress of the Soviet Union and Mao Zedong's Toruous Path. In: *The Cold War History of Sino-Soviet Relations*. Curych: Parrallel History Project on Cooperative Security, 2005. s. 7.

¹⁸ LUTHI, Lorenz M. *The Sino-Soviet split: Cold War in the communist world*. Princeton: Princeton University Press, 2008, s. 50; SHORT, s. 344.

*Chruščov, který by ho zstudil.*¹⁹ Hlavním důvodem změny kurzu však bylo to, že Číňané chtěli být hlavní hybnou silou v mezinárodním komunistickém hnutí a nahradit Sovětský svaz v jeho výhodném postavení.²⁰ Svůj postoj dal Mao najevo při Chruščovově návštěvě Pekingu v roce 1958. Celá tato událost připomínala atmosférou Maovu návštěvu v Moskvě. Nejen neshody ohledně vojenské spolupráce, ale i osobní ponížení sovětského vůdce ukázaly na citelné ochlazení vzájemných vztahů.²¹

Trvalý problém představovala také samostatnost tzv. vnějšího Mongolska, kterou uznala ještě nacionalistická čínská vláda v roce 1946. Po vítězství komunistů doufalo čínské vedení, že se podaří navrátit odtrženou provincii zpět. S otázkou Mongolska poprvé Mao přišel na schůzce s Chruščovem v roce 1954. Další pokus učinil Čou En-laj v roce 1957, ale narazil na neměnnost sovětských zájmů v oblasti a obdržel od Chruščova neuspokojivou odpověď.²² Když shrneme období 50. let, vidíme řadu problémů vedoucích k rozkolu, od ideologické polemiky, přes kritiku ekonomických experimentů v Číně (zvláště velkého skoku vpřed) až k charakteru sovětského či čínského lídra. Přesto byla tato dekáda obdobím spolupráce, ale i opatrnosti.

Neopatrnost Chruščovových výroků na čínský účet a neutralita v čínsko-índickém sporu v roce 1959 vedly k vyostření vzájemné kritiky ve všech směrech. V roce 1960 byla v Pekingu publikována stať s názvem „Pozdravme Lenina“, která kritizovala dosavadní kurz SSSR a KSSS. Chruščov v reakci na to odvolal z Číny všechny své poradce a vypověděl dohodu o poskytnutí jaderných zbraní z roku 1957.²³ Dalším problémem byla otázka Albánie, kterou v postoji proti KSSS Čína podporovala. Na XXII. sjezdu KSSS v říjnu 1961 se Albánie, bez přítomnosti svých zástupců, stala jedním z bodů sovětské kritiky.²⁴ Čou En-lai byl jediný kdo proti tomu protestoval

¹⁹ Cit. dle: LI ČCHI-SUJ. *Soukromý život předsedy Maa*. Praha: ETC Publishing, 1996, s. 97.

²⁰ MINGJIANG LI. Ideological dilemma: Mao's China and the Sino-Soviet split 1962 – 63. *Cold War History*, 2011, roč. 11, č. 3, s. 388.

²¹ Mao bez předchozího varování pozval Chruščova k zaplávání si v bazénu. Chruščov se pak jen plácal ve vodě pomocí plovacího kruhu, zatímco Mao to pozoroval se zjevným potěšením. TAUBMAN, s. 391. srov. SHORT s. 372.

²² ROBINSON, Thomas. The Sino-Soviet border dispute: background, development and the March 1969 clashes. In: *The American Political Science Review*, Prosinec 1972, roč. 66, č. 4, s. 1177.

²³ JIAN CHEN. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001, s. 82.

²⁴ EDMONDS, Robin. *Soviet Foreign Policy: The Brezhnev Years*, Oxford: Oxford University Press, 1983, s. 21.

a jako projev nesouhlasu opustil Moskvu ještě před skončením sjezdu.²⁵ V roce 1962 se Sovětský svaz postavil opět na stranu Indie během jejího pohraničního konfliktu s Čínou, což byla pro Mao Ce-tunga zrada proletářského internacionalismu. V čínsko-indickém sporu to bylo poprvé, co Sovětský svaz dal přednost podpoře kapitalistického státu před komunistickým. Čína pak kritizovala sovětský postoj během kubánské raketové krize a označila jej za kapituláční politiku a kolaboraci s imperialismem. Sovětský svaz na to zase odpovídal kritikou slabosti Číny vůči britskému držení Hongkongu.²⁶ V roce 1963 Číňané spolu s Francouzi odsoudili Moskevskou smlouvu o nešíření jaderných zbraní. Dohoda podle nich vhněla monopol na nukleární zbraně do rukou již stávajících držitelů.²⁷ Pokroku v této oblasti dosáhla Čína i bez vnější pomoci a v říjnu 1964 provedla první úspěšný test atomové bomby.

Čína se v tomto období nestávala předmětem kritiky jen ze strany Sovětského svazu. V období od listopadu 1962 do ledna 1963 uspořádaly komunistické strany Bulharska, Československa, Itálie, Maďarska a Německé demokratické republiky své sjezdy. Na všech těchto zasedáních zazněla vlna kritiky nejen směrem k Albánii, ale i k Číně.²⁸ Většina zemí východního bloku se díky sovětskému vlivu striktně držela a vytyčené linie. Bylo tomu tak i ve většině komunistických stran mimo východní blok. Podobně vypadala situace, i co se týče Varšavské smlouvy. Chruščov chtěl tuto organizaci použít v roztržce proti Číně. Vietnamská lidová republika, Mongolská lidová republika, Korejská lidově demokratická republika a stejně tak i Čína byly s Varšavskou smlouvou spojeny jen jako pozorovatelé. Mongolsko v počátku 60. let vystupovalo jako kandidát na přímé členství. V rámci svých snah vést vlastní zahraniční politiku poslalo rumunské vedení sovětskému vůdci dopis, ve kterém varovalo před přijetím Mongolska mezi členské státy Varšavské smlouvy. Toto rozšíření by podle Rumunů znamenalo transformaci celé organizace z evropské organizace, vytvořené jako protiváhu Severoatlantické aliance, do paktu směřovaného proti Číně.²⁹

²⁵ BARNOUIN s. 206.

²⁶ MAXWELL, Neville. How the Sino-russian boundary conflict was finally settled: From Nerchinsk 1689 to Vladivostok 2005 via Zhenbao Island 1969. In: *Critical Asian Studie*, 2007. Roč. 39, č. 2, s. 242.

²⁷ DITTMER, Lowell. *Sino-Soviet normalization nad its international implications, 1945-1990*. Seattle: University of Washington Press, 1982, s. 186.

²⁸ MINGJIANG LI, s. 403.

²⁹ LÜTHI, Lorenz. The People's Republic of China and the Warsaw Pact Organization 1955-63. In: *Cold War History*, 2007, roč. 7, č. 4, s. 488.

Na závěr oddílu o Chruščovově éře je potřeba konstatovat, že i v této době vznikaly pokusy na obou stranách jak pnutí mezi Čínou a Sovětským svazem zmírnit. Například Sověti opakovaně nabízeli v letech 1960 – 1963 navrácení sovětských expertů do Číny, na poli vojenské spolupráce došlo k dílčímu zlepšení, a to obnovením komunikace mezi sovětskou pacifickou flotilou a čínskou flotilou. Iniciativa přicházela i z čínské strany v podobě utichnutí polemiky v tisku a podobně.³⁰

2. 3. Brežněvova éra do r. 1969

V říjnu 1964 proběhla v Kremlu „výměna stráží“, kdy byl Chruščov nahrazen konzervativnějším Leonidem Iljičem Brežněvem. Nové sovětské vedení se snažilo normalizovat své vztahy s Čínou a tak na čas utichla i vzájemná polemika.³¹ Tuto snahu narušily v roce 1965 incidenty na společné hranici. Problematiku hranic zdědilo vedení od svých předchůdců, neboť jednání o jejich úpravě z roku 1964 přinesla fiasko. Podrobněji se této otázce budu věnovat v následující kapitole.

Rok 1966 byl pro sovětsko-čínské vztahy převratný a nepochybně byl mnohem převratnější pro celou Čínu. V Číně začala tzv. Velká proletářská kulturní revoluce. Události vztahující se k této smutné kapitole čínských dějin uvedly Čínu do hlubokého chaosu a hospodářského úpadku. Kromě toho se Čína dostala do mezinárodní izolace a přišla o své mezinárodní postavení. V téže době se měl uskutečnit XXIII. sjezd KSSS, na který Čína odmítla vyslat svoji delegaci, čímž se možná sovětskému vedení značně ulevilo.³² Kulturní revoluce přinesla antisovětskému kurzu masový charakter, Sovětský svaz se stal hlavním nepřítelem a kromě demonstrací to sebou přineslo i přímé provokace. Pomineme-li situaci na hranicích, tak se čínským terčem stala sovětská ambasáda v Pekingu. Demonstrace před ní několikrát přerostla v její obležení a ulice, na které se nacházela, byla přejmenována na „antirevizionistickou“. ³³ Stav ambasády přinutil Sověty, aby evakovali rodiny diplomatů zpět do vlasti. Ani pro samotné sovětské diplomaty nebylo v Číně bezpečno. Provokace se neodehrávaly jen na čínském území. Dokonce i v samotné Moskvě zvládli Číňané způsobit nepříjemnosti, když v únoru 1967 skupina čínských studentů zablokovala vstup do Leninova mauzolea na Rudém náměstí a situaci musela řešit tehdejší milice.³⁴ Aktivně vystupovala také

³⁰ MINGJIANG LI, s. 390.

³¹ BAŽANOV, Jevgenij Petrovič. *Kitaj i vnějšij mir*. Moskva: Meždunarodnye otnašenija, 1990, s. 65.

³² Tamtéž s. 66.

³³ SHORT, s. 415.

³⁴ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Piat'desiat let s Kitajem*. Moskva: Vagrius, 2011. s. 169.

čínská ambasáda, na jejíž půdě probíhaly různé akce s účastí čínských studentů. V důsledku těchto aktivit byli čínští studenti vykázáni ze země.

Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa sklidila ostrou kritiku ze strany Číňanů a samotné uplatnění Brežněvovy doktríny je vyděsilo. Doktrína z čínského pohledu představovala nebezpečí v podobě jejího uplatnění na Čínu. Čou En-laj v jednom svém proslovu podtrhl, že Sovětský svaz je nepřitelem Číny, který je schopný vést proti ní boj slovem i silou, s pomocí svých agentů mezi Číňany.³⁵ I přes úplný rozkol a vzájemné vztahy na bodu mrazu, souhlasila Čína s tím, aby přes její území proudila vojenská pomoc Vietnamu.³⁶ Celá situace se však začala kvůli pohraničním střetům prudce zhoršovat a celá Čína se militarizovala.

³⁵ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Piat'desiat let s Kitajem*, s. 193.

³⁶ RADCHENKO, Sergey. *Two suns in the heavens: the Sino-Soviet struggle for supermancy 1962-1967*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2009, s. 174.

3. Otázka čínsko-sovětských hranic před rokem 1969

Pro potřeby zkoumání samotného čínsko-sovětského pohraničního konfliktu, jsem tuto problematiku vyčlenil do samostatné kapitoly. Problém společných hranic sahá mnohem hlouběji, než jsou kořeny zmíněného ideologického rozkolu. Chtěl bych zde poukázat na to, jak se pohraniční otázka vyvíjela 50. a 60. letech. Co se týče postavení této otázky v rámci rozkolu, chtěl bych jejím vydělením poukázat na samostatný vývoj této problematiky, který vedl až k její eskalaci v roce 1969.

3. 1. Odkaz carského Ruska

Současná podoba čínsko-ruské hranice se začala vytvářet během ruského pronikání do oblastí Dálného východu v druhé polovině 17. století. Pohyby hranic se zastavily až v 60. letech 19. století. Carské Rusko uzavřelo s dynastií Čching (1648 – 1911), která ovládala Čínu, okolo 40 smluv týkajících se hranic. První takovou dohodou byla Něrčinská smlouva z roku 1689, která Číně dávala území na levém břehu řeky Ajguň a oblasti na obou březích horního toku řeky Amur. Smlouva se také týkala vzájemného obchodu v pohraničních oblastech. Další dvě smlouvy přinesl rok 1727 a to Burinskou a Kjachťinskou. První smlouva stanovovala hranici od průsmyku Šabin-dabata k řece Arguň, druhá upřesňovala hranici a týkala se vztahů obyvatel v příhraničních oblastech. Smlouvy z 19. století byly ve znamení ruských územních zisků.³⁷ V roce 1858 byla uzavřena Ajgungská smlouva, která vracela Ruskému impériu Amurskou oblast. Přesněji to byla území na levém břehu řeky Amur mezi řekou Argun a Ochotským mořem.³⁸ Nejvýznamnější dohodou byla Pekingská smlouva z roku 1860, která doplňovala a de facto dokončila to, co začala předchozí dohoda. Hranice byla stanovena na řekách Amur, Ussuri a Sungače, čímž bylo Rusku definitivně potvrzeno vlastnictví Amurského a Ussurijského kraje. Smlouva s sebou však přinesla problém, který v následujícím století posloužil k vyvolání pohraničních sporů. Na mapách, které byly ke smlouvě přiloženy, procházela hraniční čára v podobě tenké červené linie po čínských březích hraničních řek, čímž se tyto řeky staly součástí Ruska.³⁹

³⁷ FAIRBANK, John King a Martin HÁLA. Dějiny Číny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 181.

³⁸ FLETCHER, Josef. Sino-Russia relations 1800-62. In: Fairbank, John King. The Cambridge History of China: Late Ch'ing, 1800 – 1911, Part I. Volume 10. New York: Cambridge University Press, 1978, s. 343.

³⁹ FLETCHER, s. 347 – 348.

Smlouvy z 19. století jsou důsledkem toho, že Rusko využilo tehdejší slabosti Číny ke své expanzi i ukotvení svých územních zisků. Z čínského pohledu se všechny smlouvy jeví jako nerovnoprávné, protože si je Rusko vynutilo silou. V roce 1919, ve víru ruské občanské války, vydala sovětská vláda prohlášení, kterým se zříkala svého privilegovaného postavení v Číně, získaného díky nerovnoprávným smlouvám.⁴⁰ Ovšem je otázkou, zda sovětská vláda počítala do této kategorie i smlouvy týkající se hranic. Hraniční vývoj ovlivnily také další faktory. Jak už jsem zmínil, v Rusku probíhala občanská válka a velkou část pohraničních oblastí neměla sovětská vláda v tuto chvíli plně pod kontrolou. Dalším, mnohem důležitějším faktorem byla vnitřní situace v Číně. Čínou zmítala série občanských válek, která byla přerušena válkou s Japonskem. Jednoduše řečeno, čínská vláda měla priority jinde a sovětské straně status quo vyhovoval.

3. 2. Období přátelství v 50. letech

Po vzniku ČLR se její vnitřní situace konsolidovala. Mao se ještě se Stalinem domluvil na respektování doposud uzavřených dohod s tím, že se v budoucnu provedou jejich potřebné úpravy.⁴¹ V lednu 1951 došlo k uzavření smlouvy upravující plavbu na hraničních řekách. Dohoda byla fakticky ve shodě se současným stavem na hranicích a v podstatě potvrzovala dosavadní status quo. Hraniční řeky patřily do sovětského teritoria, což se týkalo i ostrovů v nich. Ostrovů na těchto řekách je kolem 700, z nichž 600 přímo ovládali Sověti. To ovšem znamenalo, že Sovětský svaz se v tomto ohledu nedržel mezinárodního práva, podle kterého linie hranice má procházet po nejhlubším bodu hlavního toku řeky.⁴² Čína také v té době obdržela od Sovětského svazu řadu moderních map celé společné hranice. Na mapách se dokonce objevila místa, kde se hraniční linie odchylovala od té stanovené dohodou a nacházela již na čínském teritoriu. Čínská strana tehdy nic proti těmto mapám nenamítla a po celou dobu 50. let se ani jedna strana k otázce hranic nevyslovila a ani ji nijak veřejně neprojednávala.⁴³

Co je v tomto období zvláštní, je iniciativa orgánů nižší čínské správy, přesněji okresů, řešit místní hraniční nesrovnalosti. Například v roce 1954 se jeden okres ze

⁴⁰ CLUBB, Edmund. *Armed Conflict in the Chinese Borderlands, 1917-50*. In: GARTHOFF, Raymond L. *Sino-Soviet Military Relations*. Frederick A. Preager, New York, 1966, s. 10.

⁴¹ ELLEMAN, Bruce A. *Modern Chinese warfare, 1795-1989*. New York: Routledge, 2001, s. 269.

⁴² OSTERMANN, Christian. *East German documents on the border conflict, 1969*. In: *Cold War History Project Bulletin*, zima 1995/1996, č. 6 – 7, s. 186.

⁴³ PROCHOROV, A. *K voprosu o sovětsko-kitajskoj granice*. Moskva: Meždunarodnye otnašenija, 1975. s. 212.

severočínské provincie Chej-lung-ťiang obrátil se žádostí na Ministerstvo zahraničních věcí ČLR ve věci jednání se Sovětským svazem ohledně navrácení okolo 100 ostrovů, patřících původně Číně. Další podobnou iniciativou byl dopis z roku 1955 sepsaný rybáři z okresu Luo-pei v téže provincii. Rybáři v dopise žádali čínské Ministerstvo zahraničních věcí, aby zahájilo jednání ve věci navrácení několika místních ostrovů.⁴⁴

Sovětští pohraničníci tolerovali čínským občanům jejich vstupy na sovětské teritorium. Motivace byla u Číňanů různá. Jednalo se hlavně o činnosti hospodářské povahy jako rybolov, sběr plodů či dřeva. Existovaly i důvody jiného rázu, někteří Číňané přecházeli hranici v naději, že v Sovětském svazu najdou práci, nebo jim bude umožněno se vzdělávat. Nesmíme však také zapomínat na pašování. Počet takovýchto přechodů, nebo narušení hranice v těchto letech se nedá přesně určit, avšak s jistotou se dá říci, že k podobným krokům ze strany sovětských občanů docházelo jen velice zřídka, ba dokonce vůbec.⁴⁵

I přesto, že se otázka čínsko-sovětských hranic v tomto období vůbec nevyslovovala, nepolevilo úsilí Číny k řešení problému na hranicích se svými okolními státy. Speciální komise, vytvořená pro tento účel čínskou vládou, klasifikovala hranice ČLR do tří skupin. V první skupině, původní hraniční problémy zůstaly netknuté, ale nemají za následek další vážné komplikace. V druhé to byly hranice, kde původní nevyřešené problémy vytvářejí nové. Ve třetí oba zainteresované státy souhlasily s jednáním o hraničních problémech, ale nové problémy se objevily těsně předtím, než se dospělo vůbec k zahájení těchto jednání. Situace na společné hranice se Sovětským svazem spadala do první kategorie.⁴⁶ Na hranicích skutečně žádné problémy nevznikaly, případné marginální neshody spolu řešili sovětští a čínští pohraničníci bez potřeby zásahu vyšších instancí. I když na západní části hranice došlo incidentům, při kterých bylo použito i varovných výstřelů, ale vše bylo opět vyřešeno jednáním mezi pohraničníky.⁴⁷

Motivací k řešení pohraničních otázek bylo pravděpodobně pnutí k téže otázce s Indií v roce 1959. Veškeré snahy upravit společné hranice se svými sousedy Čína vyřešila během následující dekády.

⁴⁴ LI DANHUI. Comrades Plus Brothers: Sino-Soviet Border Relation in the 1950's. In: *The Cold War History of Sino-Soviet relations*. Curych: Parallel History Project on Cooperative Security, 2005, s. 5.

⁴⁵ BORISOV s. 264.

⁴⁶ LI DANHUI., s. 10

⁴⁷ BUBENIN, Vitalij Dmitrievič. *Krovavyy sněg Damanskogo: Sobytyja 1966 – 1969*. Moskva: Žukovskij, Granica, Kulčkov pole, 2004, s. 18.

3. 3. Hranice v 60. letech

Situace na čínsko-sovětské hranici se začala měnit v souvislosti se vzájemným rozkolem těchto dvou komunistických gigantů. Od léta 1960 se na celé 7 500 km dlouhé hranici začaly odehrávat incidenty, které měly provokační charakter. Tyto provokace se uskutečňovaly zatím bez viditelného zapojení příslušníků Čínské lidově osvobozené armády (ČLOA).⁴⁸ Jeden z takových incidentů se odehrál koncem června na západní části hranice v regionu čínské autonomní oblasti Sin-t'iang . Místní pastevci překročili hranici a odmítali výzvy sovětských pohraničnicků k opuštění sovětského území. Z rozhovoru mezi pastevci a pohraničnickými nakonec vyplynulo, že celá tato událost byla provedena z příkazu místní administrativy a pastevci se báli porušit její rozkaz a vrátit se zpět. Podobná situace byla i na východní části hranice, kde ji tvořili již zmíněné řeky Amur a Ussuri. Na jaře 1962 vydalo vedení provincie Chej-lung-t'iang direktivu, podle které měli rybáři lovit v sovětských vodách a ignorovat všechny výzvy sovětských pohraničnicků, což samozřejmě začalo způsobovat na hranici napětí.⁴⁹

Samostatnou kapitolou v hraniční situaci byly masové přechody čínských obyvatel do Sovětského svazu. V témže roce, co severočíňští rybáři obdrželi zmíněnou direktivu, přeběhlo do sovětského svazu přibližně 100 000 – 200 000 příslušníků muslimských etnických minorit, Ujgurů a Kazachů. Příčinou byla jak jejich ekonomická situace, tak represivní charakter čínské politiky v autonomní oblasti Sin-t'iang.⁵⁰ Čínské vedení hned obvinilo Sověty z podvratné činnosti v pohraničních oblastech Číny. Po obvinění následovalo několik provokačních akcí vůči pracovníkům sovětských zastupitelských úřadům v této autonomní oblasti.⁵¹ Celá tato kampaň byla doprovázena antisovětskou propagandou. Sovětská vláda se pak pokoušela vypořádat s tímto neřešitelným problémem a nabídla Číňanům navrácení 210 ujgurských přeběhlíků. Číňané tuto nabídku odmítli.⁵² Situace se po celé hranici v tomto roce rapidně vyostřila, podle sovětských zdrojů se jen za tento rok událo na 5 000 incidentů, které dále nabývaly na intenzitě.⁵³

⁴⁸ BAŽANOV, s. 64.

⁴⁹ ŠIROKORAD, Alexandr Borisovič. *Rossija i Kitaj: konflikty i sotrudničestvo*. Moskva: Veče, 2004, s. 429.

⁵⁰ TOOPS, Stalney. The Demography of Xinjiang. In: STARR, Frederick. ed. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, s. 246, srov. LAVRENOV s. 201.

⁵¹ ŠIROKORAD, s. 430.

⁵² RADCHENKO, Sergey. *Two suns in the heavens*, s. 181.

⁵³ LAVRENOV, s. 201.

Napjatá situace nakonec přivedla obě strany k jednacímu stolu. Z Chruščovova dopisu adresovaného Maovi v listopadu 1963 víme, že jednání měla začít v únoru následujícího roku.⁵⁴ Chruščov v návaznosti na to chtěl pravděpodobně dát najevo svoji dobrou vůli a v prosinci 1963 zaslal otevřený dopis vůdcům všech zemí, ve kterém apeloval na mírové řešení všech hraničních sporů, ale toto gesto utrpělo silnou kritiku ze strany Číny.⁵⁵ Případnou motivací pro otevření jednání mohl být čínsko-indický pohraniční konflikt. Lze tedy předpokládat, že celá iniciativa přišla ze Sovětského svazu, aby se předešlo stejnému scénáři jako v případě Indie. Následná jednání roku 1964 v Pekingu se odehrávala v poněkud schizofrenní atmosféře. Číňané doufali, že tyto rozhovory odkryjí příležitost pro opravdu vážné jednání, která vyřeší všechny hraniční otázky. Zatímco na druhé straně Sověti přicházeli s dojmem, že se jedná o pouhé konzultace, které mají řešit jen menší lokální problémy.⁵⁶

Sovětská strana sice dala najevo svoji ochotu podepsat novou smlouvu, ale jen za předpokladu udržení statusu quo na hranicích. Problém nastal v tom, že Číňané deklarovali všechny předchozí smlouvy jako nerovnoprávné a požadovali jejich zrušení a následné nahrazení smlouvou novou. To by ovšem znamenalo otřesení pozice Sovětského svazu na Sibiři a Dálném východě, proto Sověti na takové řešení nikdy nepřistoupili.⁵⁷ Linií uznání nerovnoměrných smluv zastával Mao Ce-tung, oproti tomu tehdejší předseda ČLR Liou Šao-čchi⁵⁸ zastával praktičtější postoj a navrhoval přistoupit k praktické delimitaci hranic. Šlo tedy o nové přesné vyznačení hraniční linie s tím, že na hraničních řekách se hranice provede po nejhlubším místě koryta. S takovou variantou souhlasil i Chruščov.⁵⁹ Problém nastal ohledně ostrovů u Chabarovsku (ostrov Tarabarov, čínsky *Jin-lung*, a Bolšoj Ussurijskij, čínsky *Chej-sia-c'*, viz obrazová příloha č. 3)⁶⁰, tyto ostrovy byly pro město důležité a Sověti nesouhlasili se jejich předáním. Nakonec se obě strany rozhodly odložit otázku sporných území na hranici a co nejdříve podepsat novou smlouvu, ale bohužel ani ta nebyla realizována.⁶¹

⁵⁴ OSTERMANN, s. 186.

⁵⁵ YANG KUISONG. The Sino-Soviet Border Clash of 1969: From Zhenbao Island to Sino-American Rapprochement. In: *Cold War History*, 2000, roč. 1, č. 1. s. 23.

⁵⁶ MAXWELL, s. 243.

⁵⁷ ROBINSON, s. 1179.

⁵⁸ Funkce předsedy ČLR je de facto funkcí prezidenta. Mao Ce-tung byl té době stále předsedou KS Číny.

⁵⁹ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke: granica*. Moskva: Izogra, 2011, s. 316.

⁶⁰ Čínsky 银龙 pinyin: Yínlóng; 黑瞎子 pinyin: Hēixiāzi.

⁶¹ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 26.

Je otázkou, jakou roli v selhání rozhovorů sehrál sám Chruščov. Někteří autoři⁶² mu přisuzují rozhodující podíl na přerušení jednání tím, neboť ohledně otázky ostrovů, trval na tom, že se obě strany buď dohodnou na sovětských podmínkách, nebo Čína nedostane žádný ostrov. Na druhou stranu samotný Mao provedl určité kroky, aby se jednání přerušila. Čínský tisk v té samé době totiž vůbec nepolevil se svoji kritikou Sovětského svazu, ba naopak ji čím dál tím více vyostřoval. Dalším výpadem byla Maova schůzka s představiteli japonské komunistické strany, kde Mao prohlásil: „*Sovětský svaz okupuje území mnoha států, jmenovitě Kurilské ostrovy, Besarábii, části Německa, Polska, Finska a Mongolska*“. Avšak z této schůzky vzešlo pro Sovětský svaz ještě jedno, mnohem závažnější Maovo prohlášení: „*Rusové více než před sto lety okupovali celou oblast na východ od jezera Bajkal, včetně Chabarovsku, Vladivostoku a Kamčatky. Ještě jsme nepředložili celý účet za tento dluh.*“⁶³ To prakticky znamenalo vznesení nároku na více jak 1,5 milionu kilometrů čtverečních sovětského území. S tímto číslem pak stále operovala čínská propaganda. Mao také zveřejnil kontroverznost celých rozhovorů a obvinil Sovětský svaz z imperialismu. V reakci na výpady z čínské strany Chruščov ještě před svým odvoláním rozhovory zrušil.⁶⁴ Co tím Mao Ce-tung sledoval? Čínský vůdce pravděpodobně chtěl využít konzultací a celé hraniční otázku pro další kroky k vyhloubení pomyslného příkopu mezi oběma zeměmi.⁶⁵

Rok 1964 byl pro hraniční otázku začátkem nové fáze, nejenže jednání o hranicích zkrachovala, ale celý problém se začal militarizovat. Sovětský svaz podepsal novou dohodu o vzájemné obraně s Mongolskou lidovou republikou, která otevírala možnost budoucí sovětské vojenské přítomnosti v této zemi a ČLOA neměla v oblasti hranic se Sovětským svazem, a ani s Mongolskem, prakticky žádné větší síly. Proto se tehdy Mao začal poprvé na krátkou dobu obávat možnosti sovětského útoku na Čínu. Krátce před Chruščovovým odchodem se Mao tázal vůdců dvou bratrských komunistických stran: „*Co myslíte, napadne nás Chruščov? Je možné, aby Sovětský svaz vyslal své vojáky, aby okupovali Sin-tiang, Chej-lung-tiang a nebo dokonce i Vnitřní Mongolsko?*“ Společně s eskalací konfliktu ve Vietnamu byla tato hrozba důvodem, proč se čínské vedení rozhodlo přesunout všechny ze strategického hlediska

⁶² Např.: BUBENIN, s. 23.; SYRŮČEK s. 50.

⁶³ Cit. dle: YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969*, s. 23. (vlastní překlad)

⁶⁴ OSTERMANN s. 186.

⁶⁵ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke.*, s. 315.

důležité podniky a zařízení do vnitrozemí, aby je bylo možno co nejlépe bránit proti americkému či sovětskému útoku.⁶⁶

Provokace začaly mít v roce 1965 mnohem masovější charakter. V dubnu tohoto roku více jak 200 čínských rolníků, s podporou vojáků ČLOA, překročilo hranici a s pomocí 8 traktorů rozoralo zhruba 80 hektarů sovětské půdy. Celá akce se neobešla bez vykřikování sloganů označujících onu půdu za právoplatnou část čínského území a násilného střetu se sovětskými pohraničníky.⁶⁷ Sovětský svaz, v reakci na nový typ provokací, začal na jaře 1965 posilovat své jednotky na hranicích.⁶⁸ Strategická situace na čínsko-sovětských hranicích nebyla pro Sovětský svaz v tuto chvíli příznivá. Síly, které měla Sovětská armáda⁶⁹ k dispozici v celém Zabajkalí, tedy v Zabajkalském a Dálněvýchodním vojenském okruhu, se pohybovaly od 14 do 17 divizí s podporou pohraničníků. Z toho 10 divizí bylo nižší kategorie a číselně celé toto uskupení nebylo větší jak 250 – 300 tis. mužů. I přesto, že sovětská vojenská přítomnost na Dálném východě nebyla tak kolosální jako ve východní Evropě, Sovětská armáda v oblasti početně, ale hlavně technicky, převyšovala své čínské protivníky.⁷⁰ Co se týče střední Asie, měla sovětská strana, podle stavu z roku 1969, v těchto oblastech 6 – 7 divizí a dá se tedy předpokládat, že počet v roce 1965 byl jen o něco menší, protože před tím byly všechny jednotky umístěny na hranici s Afganistánem a Íránem, odkud mohly být jednoduše přemístěny na hranice s Čínou.⁷¹ Ze strategického hlediska byl rok 1965 důležitým, mongolské vedení v návaznosti na smlouvu z minulého roku souhlasilo s rozmístěním sovětských jednotek v zemi, což výrazně proměnilo vojenskou situaci ve prospěch Sovětského svazu.⁷²

Jednotky ČLOA byly vázány na jihu země z několika různých důvodů. Čínské hlavní síly byly vázány zejména v provinciích ležících naproti k Tchaj-wanu a na hranicích severního Vietnamu, kde pro Čínu hrozilo nebezpečí ve formě eskalace

⁶⁶ YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969*, s. 24.

⁶⁷ MUSALOV, Andrej. *Damanskij i Žalanaškol: Sovětsko-čítajskij voorruchennyj konflikt 1969 goda*. Moskva: Eksprint, 2005, s. 9; LAVRENOV s. 201; BUBENIN, s. 21.

⁶⁸ SHICHOR, Yitzhak. *The Great Wall of Steel: Military and Strategy in Xinjiang*. In: STARR, Frederick. ed. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, s. 133.

⁶⁹ Po reorganizaci se od února 1946 přestal užívat původní název Rudá armáda. Sovětskaja armija. In: *Bolšaja sovětskaja enciklopedija: 24. svazek sob – str.* Moskva: Sovětskaja enciklopedija, 1976, s. 22.

⁷⁰ ROBINSON s. 1185.

⁷¹ Tamtéž, s. 1184.

⁷² RADCHENKO, Sergej. *New Documents on Mongolia and the Cold War*. In: *Cold War History Project Bulletin*, zima 2008, č. 16, s. 345.

místního konfliktu. Dále zde také existovala i indická hrozba.⁷³ Velení ČLOA bylo v budoucích letech nuceno stav rozmístění svých útvarů přehodnotit a provést patřičnou redislokaci svých jednotek. Stav před rokem 1969 odpovídal takovéto situaci, v oblasti Mandžuska měli Číňané 14 divizí, dále se v autonomní oblasti Sin-ťiang nacházelo 5 divizí a v autonomní oblasti Vnitřní Mongolsko bylo dalších 5 divizí. V případě posledních dvou zmíněných oblastí byly armádní jednotky doplněny 2 – 3 divizemi pohraničnicků. Severovýchodní oblasti Číny mají veliký strategický význam. Nejen, že Mandžusko tvoří hlavní industriální základnu země, ale leží zde také velká lidnatá centra i hlavní město. Dislokace jednotek v okolí hlavního města dávala čínskému velení jakousi flexibilitu. V případě nutnosti mohlo své síly přesunout na sever ke hranicím anebo do Vnitřního Mongolska.⁷⁴ Výhodou také byla rozvinutá infrastruktura v oblasti. Dále pak byly v pohraničních oblastech rozmístěny jednotky tzv. výrobně-stavební armády ČLOA. Tyto vojenské části měly úkoly stavebního a zemědělského rázu, avšak v tomto období se jejich hlavním cílem stalo budování linie obrany.⁷⁵

Jak jsem již výše zmínil, rok 1966 byl pro Čínu rokem, kdy začala Velká proletářská kulturní revoluce. Na jaře Čína jednostranně oznámila přísnou regulaci plavby cizích lodí na hraničních řekách. Z čínského pohledu to prakticky omezilo jakýkoli sovětský pohyb v těchto vodách.⁷⁶

Kulturní revoluce se promítla nejen do vztahů mezi oběma státy, ale také do charakteru samotných incidentů. Podle vzpomínek jednoho z účastníků pozdějších bojů Vitalije Dmitrijeviče Bubenina začaly mít provokace na hranicích od roku 1967 násilný charakter. Sovětští pohraničníci měli striktně zakázáno proti Číňanům používat střelné zbraně, a tak si incidenty vyvinuly svůj vlastní charakter boje. Pohraničníci používali klacky s tupými konci, kterými Číňany vytlačovali zpět na jejich teritorium. Číňané zase používali dřevěné pálky, do jejichž konců byly natloukány hřebíky.⁷⁷ Bubenin také poukazuje na to, jak se proměnilo složení účastníků incidentu. Pro sovětské pohraničníky byly tváře místních poměrně známé a při jedné provokaci si Bubenin všiml, že se ji účastní pro ně zcela neznámí lidé. Zdali se jednalo opravdu o rybáře přivezené odjinud, nebo o převlečené příslušníky ČLOA, či snad čínské

⁷³ GOLDSTEIN, Lyle. Return to Zhenbao Island: Who Started Shooting and Why it Matters. In: *The China Quarterly*, 2001, č. 168, s. 991.

⁷⁴ ROBINSON, s. 1184.

⁷⁵ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/19, kart. č. 213.

⁷⁶ OSTERMANN, s. 187.

⁷⁷ BUBENIN, s. 21.

pohraniční strážce, se dá velice těžko odhadnout bez přístupu k čínským archivním materiálům.⁷⁸ I početně se v tomto roce incidenty proměnily, čísla účastníků z čínské strany se pohybovaly mezi 50 – 1500.⁷⁹

Roky 1967 a 1968 byli ve znamení potyček mezi sovětskými pohraničníky a Číňany. Zvláště zimní měsíce byly dost neklidné, protože zamrzlé řeky umožňovaly snadno překračovat státní hranici. Provokace většinou začínaly stejně - skupina Číňanů vstoupila na sovětské území, kde ignorovala výzvy sovětských pohraničnicků. Vše z počátku vypadalo jako manifestace v duchu Kulturní revoluce, Číňané sebou na tyto akce nosili portréty Mao Ce-tunga a malé rudé knížky s jeho citáty. Častokrát se stalo, že se s nimi sovětské pohraničníky dali do diskuze, která ovšem nikam nevedla. Pohraničníci a Číňané si mezi sebou dokonce měnili odznaky, ale jak vzpomíná Bubenin vyptávali se i na důležité věci. Například se stále dotazovali, kolik mají u sebe pohraničníci munice a jednou se dokonce čínský voják chtěl podívat pohraničnickovi do sumek.⁸⁰ Tato zvědavost nám jen ukazuje smutnou předehru toho, co mělo přijít v březnu 1969.

Avšak první mrtví na hranici byli mnohem dříve. Dne 5. ledna 1968 se během jedné pohraniční potyčky na ostrově Kirkinskij (Čchi-li-čchin)⁸¹ málem podařilo Číňanům vytlačit Sověty z ostrova. Ve snaze celou situaci zachránit velitel pohraničnicků vydal rozkaz, aby se proti čínskému davu na ostrově rozjely obrněné transportéry a vytlačily jej. Což se povedlo, ale pod koly vojenské techniky zemřeli čtyři Číňané.⁸² Dá se říci, že první mrtví v konfliktu byli na čínské straně. Další horká chvíle nastala na témže ostrově v srpnu, kdy se Číňanům podařilo vytlačit pohraničníky z ostrova a postavit na ostrově překážky, které pak byly zničeny výstražnou kulometnou a minometnou palbou ze sovětské strany. Tento krok přiměl Číňany k ústupu zpět na svůj břeh. Podobná situace se odehrála i na ostrově Bolšoj (A-pa-kai-tchu Čou-ču)⁸³ na řece Arguň.⁸⁴ Objevovaly se pokusy nejen sovětské pohraničníky zranit, ale i unést. Během jednoho zimního střetu byl jeden pohraničník vtažen do čínského terénního vozu

⁷⁸ BUBENIN, s. 40.

⁷⁹ BUBENIN, s. 21; MUSALOV, s. 9; OKOROKOV, s. 200.

⁸⁰ BUBENIN, s. 81.

⁸¹ Čínsky: 七里沁 pinyin: Qīlǐ qìn, ostrov se nalézá přibližně 5 kilometrů severně od ostrova Damanskij

⁸² BUBENIN, s. 181; RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. Mify Damanskogo, s. 39.

⁸³ Čínsky 阿巴该图洲渚 pinyin: Ābāgāitú Zhōuzhǔ.

⁸⁴ OKOROKOV, s. 205.

a nebýt jeho kolegy, který autu prostřílel kola, ocitl se v čínském zajetí.⁸⁵ Toto jsou jen příklady vypjatých situací, které se odehrávaly podél celé hranice. Provokace se děly i na již zmíněných ostrovech u Chabarovsku i na ostrově Damanskij (Čen-pao)⁸⁶. Číňané pak tvrdili, že v oblasti ostrova Damanskij, od ledna 1967 do března 1969, Sověti šestnáctkrát narušili linii hranice. Z toho osmkrát v lednu a únoru 1969. Vzájemné obviňování není v případě čínsko-sovětských sporů nic nového. V těchto případech čínská strana obviňovala Sověty i přes to, že incidenty sama iniciovala. Číňané totiž nerespektovali smluvní linii dle starých smluv a tyto ostrovy pokládali za svoje teritorium a protiakce na jejich provokace ze strany sovětských pohraničnicků označovali jako vpád na svoje teritorium. Čínská obvinění Sovětů se také týkala ničení rybářských lodí, zcizování rybářských sítí, používání vodních děl proti rybářům a jejich únosy, útoky a následná zranění čínských pohraničnicků a narušování čínského vzdušného prostoru.⁸⁷

Z vojenského hlediska měla většina incidentů jen těžko nějaký hluboký význam. Většina sporných ostrovů je neobydlená a nenalézá se na nich žádné nerostné bohatství, tudíž by jejich držba nepřinesla nic převratného. Čínské akce měly spíše za cíl vyprovokovat sovětské pohraničnický k násilné akci za použití střelných zbraní.⁸⁸ Jaká případná motivace mohla Číňany k těmto cílům směřovat? Odpověď na tuto otázku se pokusím hledat v dalších kapitolách.

Ze strategického hlediska byly tyto roky ve znamení masivního posilování vojenských sil na obou stranách. Poté, co se naplno ukázala mongolská karta, a v březnu 1968 vstoupili první sovětské vojáci do Mongolské lidové republiky, muselo čínské velení reagovat na novou situaci se svým severním sousedem.⁸⁹ Tehdejší zdroje Hongkongu uvádějí, že veliký pohyb jednotek ČLOA nastal v létě téhož roku po společných mongolsko-sovětských manévrech.⁹⁰ ČLOA v oblasti zvýšila svoje síly, na hranicích s Mongolskem bylo rozvrženo 6 divizí a v severovýchodní sekci hranic se Sovětským svazem jich bylo dislokováno 16.⁹¹

⁸⁵ BUBENIN, s. 100.

⁸⁶ Čínsky 珍宝 pinyin: Zhēnbǎo.

⁸⁷ ROBINSON, s. 1181.

⁸⁸ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 37.

⁸⁹ RADCHENKO, Sergej. *New Documents on Mongolia and the Cold War*. s. 346.

⁹⁰ ROBINSON, s. 1186.

⁹¹ YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969*, s. 23.

4. Incidenty na čínsko-sovětské hranici v roce 1969

Pro účely celkové analýzy není průběh jednotlivých incidentů důležitý. Stručně tedy uvádím tři největší incidenty a vyčleňuji je z celého kontextu. Na jednotlivých incidentech se pokusím demonstrovat jejich specifické problémy a otázky, které z nich vyplývají. Jedná se například o otázku místa, času nebo situace za jaké jednotlivé srážky probíhaly. Samotných incidentů se také týká celá řada mýtů, kterým se zde budu věnovat.

Situace v prvních měsících roku 1969 kontinuálně přicházela z minulých let. Nejen, že incidenty pokračovaly, ale do února vysílal přes hranice i čínský rozhlas. Vysílání probíhalo každý den večer a trvalo jednu hodinu. Často se v něm ozývala kritika KSSS za rozkol s KS Číny a za její revizionistickou politiku. Dále pak bylo civilní obyvatelstvo v pohraničí vyzýváno k opouštění okupovaného území a pohraničnickům byly nabídnuty dvě možnosti, buď také odejít, nebo se vzdát.⁹²

Dne 5. ledna se udála další provokace na ostrově Kirkinském. Tento incident nehrál žádnou zvláštní roli, ale ostrov Kirkinskij původně pro čínské plány důležitý byl. V roce 1968 Centrální vojenská komise zadala velení Šen-jangského a Pekingského vojenskému okruhu, aby naplánovalo incident, kde pokud budou čínští vojáci napadeni, musí zahájit defenzivní protiútok. Šen-jangský vojenský okruh zorganizoval malou speciální jednotku z vybraných vojáků, která byla posléze odeslána do oblasti ostrova Kirkinskij, aby se zde tajně připravila na útok proti Sovětům. Tato speciální jednotka nakonec nedostala příležitost v tomto prostoru provést svůj plán, protože vhodná situace pro něj prostě nenastala. Po incidentech ze dne 28. prosince 1968 a 23. ledna 1969 na ostrově Damanskij oživilo čínské velení výše zmíněný plán z minulého roku. Podle plánu se měla jednotka čínských vojáků ukrýt na ostrově a ve chvíli, kdy se Sověti pokusí čínskou pohraniční patrolu z ostrova vytláčit silou, udeřit a uštedřit sovětským pohraničnickům „malou lekci“. Plán byl odeslán k vyšším instancím ke schválení. Co se týče Centrální vojenské komise, tak ta působila v této věci velice opatrně, protože ve všeobecném zájmu nechtěla vyvolat velikou válku se Sovětským svazem. Generální štáb ČLOA zase zadal specifické instrukce, aby se akce provedla jen v případě jistého vítězství. Přípravy na nadcházející bitvu trvaly po dobu dvou až tří měsíců.⁹³

⁹² BUBENIN, s. 66.

⁹³ YANG KUISONG. The Sino-Soviet Border Clash of 1969, s. 27 - 28.

Tento plán byl schválen generálním štábem a MZV ČLR 19. února 1969 a celá operace byla pojmenována jako „Odplata“. Akce byla následně schválena i Ústředním výborem KS Číny. Dalším úkolem „odplaty“ bylo získat důkazy o sovětské agresi, jako byly fotografie, dokumenty nebo sovětské zbraně. Hlavním úkolem bylo jakýmkoli prostředky získat důkazy o tom, že první výstřel má na svědomí sovětská strana a v případě, že se sovětsí pohraničníci dostanou na čínské území, je zajmout.⁹⁴

4. 1. První srážka na ostrově Damanskij

Ostrov Damanskij leží na řece Ussuri přibližně 230 kilometrů jižně od Chabarovska (viz obrazová příloha č. 1 a 2). Jeho přibližná délka je 1500 – 1700 metrů a šířka 500 metrů, tvarem nám může připomínat delfína. První otázka, která vyplývá v souvislosti s první bitvou na tomto ostrově, je proč právě zde?

Prvním strategickým faktorem je umístění ostrova na řece, ostrov dělí od sovětského břehu okolo 120 metrů a od čínského jen 47 metrů. Další čínskou výhodou, bylo to, že naproti jižnímu konci ostrova leželo na čínském břehu jejich pohraniční stanoviště Kun-si, ze kterého bylo možné jednotky na ostrově přímo podporovat. Zatímco do nejbližší základny sovětské pohraniční stráže Nižnije Michajlovka to bylo přes 800 metrů.⁹⁵ Roli určitě sehrálo i to, že velitelem tohoto stanoviště byl nadporučík Ivan Ivanovič Strelnikov, kterému Číňané díky jeho pověsti, kterou získal ve rvačkách na hranici, přezdívali „černý Ivan“, a tak zde mohl být i motiv pomsty za předchozí srážky.⁹⁶

To, že výběr padl zrovna na severovýchodní úsek společné hranice, nebylo náhodou. Prostředí dálněovýchodní hranice bylo díky svým přírodním podmínkám vhodné pro krytí výše popisované plánované operace. Nehledě na to, že náročnost služby u pohraničních útvarů v této oblasti mohla mít na sovětské pohraničnické psychický vliv. Ze strategického hlediska mohl lokální konflikt sovětskou stranu náležitě vystrašit, protože nedaleko hranice se nacházela i hlavní sovětská námořní základna Vladivostok. Také bylo mnohem jednodušší podobnou akci plánovat v této oblasti díky jejímu logistickému zabezpečení, protože na západní části hranice, v Sin-t'iangu, tvořila pohraniční oblast z větší části poušť a hory.

⁹⁴ LAVRENOV, s. 207.

⁹⁵ Tamtéž, s. 206 a 208.

⁹⁶ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 76.

Proč právě 2. března? Zimní měsíce jsou pro operace v této oblasti mnohem vhodnější, zamrzlé vody řek zajišťují jejich pohodlný přechod a případné špatné počasí mohlo zakrýt stopy jakékoli činnosti a také znemožňovalo letecký průzkum. Neděle 2. března nebyla jen obyčejným dnem volna, tento den se slavil svátek Maslenice (masopust) a velení sovětských pohraničnicků v oblasti jistě nebylo ve službě, což Číňané věděli.⁹⁷

V noci z 1. na 2. března překročila skupina 300 čínských vojáků hranici a tajně zaujala pozice na ostrově Damanskij. Vojáci byli speciálně vybaveni zimními maskovacími plášti a neměli u sebe žádné osobní věci ani doklady. Padající sníh zakryl jejich stopy a noc znemožnila jejich prozrazení. Sovětští pohraničníci totiž neměli k dispozici přístroje pro noční vidění, což bylo známo i čínské straně. Ráno 2. března vyšla směrem k ostrovu další skupina, asi 30 čínských vojáků, tentokrát bez utajení. Na to zareagovali sovětští pohraničníci a ze základny Nižnij Michajlovsk vyrazili k ostrovu. Situace na místě ze začátku vypadala jako rutina, ale když se velitel s několika muži přiblížil k Číňanům, aby je vyzval k odchodu ze sovětského území, první řada Číňanů se rozestoupila a druhá zahájila palbu, velitel i další vojáci v jeho skupině byli okamžitě mrtví. Tento okamžik nám dokumentují fotografie z fotoaparátu řadového pohraničnicka Nikolaje Petrova, který zde také padl (viz obrazová příloha č. 5). Když Číňané prohledávali jeho tělo, vzali mu jen kameru a fotoaparát si nevšimli. Poté dorazili pohraničníci pod velením Vitalije Bubenina, boj pokračoval a Bubenin dvakrát osobně pomocí obrněného transportéru provedl útok do týlu nepřítele. Výsledkem toho byly nejen ztráty na čínské straně, ale zničení čínského velitelského stanoviště na ostrově. To nakonec přinutilo čínské vojáky k ústupu.⁹⁸

Čínská akce byla velice dobře připravená, Sověti pak na ostrově našli i telefonní kabel vedoucí na čínský břeh. Během boje byly čínské jednotky ze svého břehu podporovány kulometnou, ale i dělostřeleckou palbou.⁹⁹ Zajímavostí je, že na sovětské straně se do bojů zapojili i obyvatelé z osady Nižnij Michajlovsk, jejich pomoc sestávala z odvozu raněných a dovážení munice.¹⁰⁰

⁹⁷ LAVRENOV s. 207.

⁹⁸ Podrobněji: RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 48 – 73. BUBENIN s. 150 – 176.

⁹⁹ ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union: warfare and diplomacy on China's Inner Asian frontiers. In: FAIRBANK, John a Roderick MACFARQUHAR. *The Cambridge History of China: The People's Republic, Part 2, Volume 15*. New York: Cambridge University Press, 1991, s. 257.

¹⁰⁰ BUBENIN, s. 172.

Bitva trvala přibližně dvě hodiny, ztráty na sovětské straně byly 32 pohraničnicků, z toho jeden pohraničnick padl do čínského zajetí.¹⁰¹ Sověti byli ohledně ztrát vyděšeni, faktem, který zjistila jejich lékařská komise, totiž že 19 mužů by svá zranění přežilo, pokud by je Číňané nakonec neusmrtili pomocí nožů a bajonetů.¹⁰² Čínské ztráty jsou pro nás neznámé, protože i dnes jsou pro velení ČLOA naprostým tabu. Sovětští pohraničníci je tehdy odhadovali na 100 – 150 mužů.¹⁰³ Bubenin sám čínské ztráty stanovuje na číslo 248, avšak není jasné, odkud tento údaj vzal.¹⁰⁴

Po dlouhou dobu vyvolávala bitva otázku, kdo skutečně vystřelil první. Do chvíle, než byly zpřístupněny patřičné archivní materiály, se tato otázka jevila jako relevantní. Existuje i čínská verze této bitvy, ve které se neobjevuje zmínka o skupině 300 vojáků. Mluví se v ní jen o čínské hraniční patrolce, která byla na ostrově napadena sovětskými pohraničníky a při své obraně jim způsobila ztráty 60 vojáků z toho 50 mrtvých.¹⁰⁵ Existence dvou verzí tedy vytvořila prostor pro spekulace o tom, která ze stran vystřelila jako první. Dnes se většina historiků přiklání k sovětské verzi.

Incident způsobil v sovětském svazu šok, bylo tomu jak u vedení, tak u obyčejných obyvatel. Situace vedla k obrovské mediální kampani proti Číně a jejímu vedení.¹⁰⁶ Moskva ještě téhož dne zaslala do Pekingu diplomatickou nótu, v níž sovětská vláda důrazně protestovala a vyžadovala okamžité přešetření události, zároveň trvala na přijetí okamžitých opatření, která by zabránila narušování hranice. Incident zde označila jako drzý vpád na sovětské území a obvinila také čínské orgány z organizace provokací usilujících o vyostření celé situace. Nechybělo ani varování, že veškerou odpovědnost za možné následky nese vláda ČLR. Čínská nóta se dostala sovětské vládě do rukou o den později. V zásadě v ní bylo to samé jako v té sovětské se změnou toho, že jako viník je zde Sovětský svaz. V období do 15. března byla MZV obou států bombardována protestními nótami ambasád protějšších zemí. Většinou se

¹⁰¹ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 79; OKOROKOV, s. 212.

¹⁰² RYABUSHKIN, Dimitrij. New Documents on the Sino-Soviet Ussuri Border Clashes of 1969. In: WOLF, D., IWASHITA A. a P. RICHARDSON. *Eurasia Border Review Special Issue: China's Post-Revolutionary Borders, 1940s-1960's*, Sapporo: Slavic-Eurasian Research Center, 2012, s. 162.

¹⁰³ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 80.

¹⁰⁴ BUBENIN, s. 169.

¹⁰⁵ YANG KUISONG, *The Sino-Soviet Border Clash of 1969* s. 25; XIAOBING LI. *A history of the modern Chinese Army*. Lexington: University Press of Kentucky, 2007, s. 227.

¹⁰⁶ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke*. s. 125.

jednalo o protesty proti demonstracím v Moskvě i Pekingu, během kterých docházelo k napadání diplomatů nebo ničení majetku čínské nebo sovětské ambasády.¹⁰⁷

O tom, že obě strany o incidentu informují zcela protichůdně, psal ve své zprávě i vojenský přidělenec na československé ambasádě v Pekingu. Z jeho zprávy se dovídáme i o antisovětské kampani, která v Číně následně propukla. Příkladem může být článek otisknutý 3. března v Lidovém deníku (Žen-min ž'-bao) pod titulkem „*Podle pokynu revizionistické kliky SSSR, sověťští pohraničníci drže vtrhli na naše území, přičemž zabili naše pohraničníky*“ Téhož dne čínská agentura Sin-chua vyvrátila tvrzení, že ostrov patří Sovětskému svazu, a poukazovala na to, že i Pekingská smlouva jako nerovnoprávná přiznává ostrov Číně. Čínský tisk byl v té chvíli zaplaven statěmi dopisů od vojáků či občanů, vyjadřujících odhodlání bránit svojí vlast.¹⁰⁸ To, jakou kampaň incident vyvolal, ukazuje i fakt, že za prvních pět měsíců roku 1969 Žen-min ž'-bao (Lidový deník)¹⁰⁹ publikoval více antisovětských materiálů než za celý minulý rok.¹¹⁰ Například v článku z 15. března, kde byly publikovány i fotografie z místa incidentu, se o sovětské straně a událostech hovoří takto: „*sovětská odpadlická revizionistická klika zdělila carský plášť, úmyslně vtrhla na čínské území a snažila se vyprovokovat pohraniční konflikt.*“¹¹¹ Je samozřejmé, že další srážky na hranicích antisovětskou kampaň jen umocňovaly.

4. 2. Druhá srážka na ostrově Damanskij

Situace na ostrově se v mezidobí mezi první a druhou ozbrojenou srážkou poněkud změnila. Sovětská strana začala neprodleně posilovat svoje pozice v oblasti ostrova. Můžeme narazit i na tvrzení, že ostrov byl od 2. března v držení Číňanů, což je jeden z malých mýtů týkajících se konfliktu¹¹² Ani jedna strana neměla své stálé pozice na ostrově a sověťští pohraničníci zde pouze pravidelně hlídkovali. V noci na 12. března byla do prostoru ostrova přesunuta 135. motostřelecká divize Sovětské armády a Sověti také vedli průzkum oblasti.¹¹³ Ani čínská strana nezůstávala pozadu,

¹⁰⁷ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213.

¹⁰⁸ VUA -VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213.

¹⁰⁹ Čínsky: 人民日报 Pinyin: Renmin ribao.

¹¹⁰ BORISOV, Oleg Borisovič. *Sovětsko-kitajskie Otnašenija*. Moskva: Mysl, 1977, s. 435.

¹¹¹ Žen-min ž'-pao, 15. 3. 1969. Článek byl přiložen jako příloha informační zprávy. VUA -VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213. (vlastní překlad)

¹¹² RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 71.

¹¹³ LAVRENOV s. 209.

ČLOA přesunul a do oblasti 24. pěchotní pluk.¹¹⁴ Sovětská strana své přípravy pravděpodobně nijak neskryvala, ba naopak je dávala otevřeně najevo. Věděli, že Číňané využívají vzdušného průzkumu ke sledování situace v oblasti a sovětské přípravy měly být demonstrací síly a Číňany vystrašit.¹¹⁵ Důvěryhodnost této informace nelze potvrdit, protože se u většiny autorů neobjevuje, ale je na druhé straně možné, že sovětské velení opravdu z hlediska dosavadního vývoje situace takto uvažovalo. Přítomnost pravidelných jednotek nám ukazuje to, že se z pohraničního incidentu stává víceméně lokální konflikt.

V ten samý den se uskutečnila schůzka čínských a sovětských představitelů pohraničních vojsk kvůli napjaté hraniční situaci. Schůzka ve svém důsledku, krom čínských výhrůzek, nic nepřinesla. Číňané vyhrožovali použitím síly kvůli přítomnosti sovětských pohraničnicků na ostrově.¹¹⁶

Z velení Imanského pohraničního oddílu¹¹⁷ přišel 14. března okolo třetí hodiny odpoledne rozkaz přerušit veškeré hlídkování a stáhnout se z ostrova. Poté, co sovětské pohraničnické oddíly odešli z ostrova, začalo být na čínském břehu rušno. Skupina 10-15 čínských vojáků se vydala k ostrovu, z něhož se následně zpět vrátili na svůj břeh. V osm hodin večer přišel nový rozkaz, ostrov znovu obsadit sovětskými pohraničnickými a zaujmout na něm obraně pozice.¹¹⁸ Druhý den ráno, tedy 15. března, okolo devíti hodin začal první čínský útok na sovětské pozice. Číňané útočili až do odpoledne, kdy se pro Sověty situace jevila jako kritická. Náčelník Imanského pohraničního oddílu plukovník Demokrat Vladimirovič Leonov marně žádal o jakoukoli podporu pro své pohraniční síly, neboť pravidelné jednotky Sovětské armády v oblasti dostaly od velení Dálně východního vojenského okruhu rozkaz nestřílet a vojáky krom pohraničnicků na ostrov neposílat. Leonov nakonec přijal vlastní rozhodnutí a ujal se velení skupiny čtyř tanků, které byly k pohraničnickům přiděleny jako posily v den bitvy. Během následujícího pokusu zopakovat Bubeninův obchvat z minulé bitvy byl Leonovův tank vážně poškozen. Leonov byl při opouštění poškozeného stroje zabit

¹¹⁴ Pluk měl sílu přibližně 5 000 vojáků. RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 138.

¹¹⁵ OKOROKOV, s. 221.

¹¹⁶ LAVRENOV, s. 209.

¹¹⁷ Podle číselného rozdělení to byl 57. pohraniční oddíl, též jej lze nalézt jako Dalněrečenskij oddíl [cit. 2014-05-29]. Dostupné z <http://www.damanski-zhenbao.ru/frontier.htm>. Oddíl je vojenská a administrativní část vojsk pohraničního okruhu. Každý oddíl má na starosti určitý úsek hranice a sestává se z pohraničních základů. Pograničnyj otrjad. In: *Sovětskaja vojennaja enciklopedija: 6. svazek Ob – Rad*. Moskva: Vojenizdat, 1978, s. 371.

¹¹⁸ RYABUSHKIN, Dimitrij. New Documents on the Sino-Soviet Ussuri Border Clashes of 1969, s. 170.

čínských odstřelovačem. Přesně v pět hodin večer začala sovětská dělostřelecká palba, vedená i z raketometů, na shromaždiště na čínském břehu a na pozice v čínském teritoriu. Palba pokračovala přibližně deset minut a po ní do boje zasáhli vojáci pravidelných jednotek Sovětské armády. V šest hodin byl ostrov plně pod sovětskou kontrolou.¹¹⁹

Kdo vydal rozkaz k tomu, aby pravidelná armáda zasáhla do situace na hranicích, není známo. Dimitrij Rjabuškin ve své knize *Mify Damanskogo* uvádí tři verze. První pracuje s tím, že rozkaz vydalo sovětské nejvyšší vedení v čele s Brežněvem. Podle druhé vydalo rozkaz politbyro KSSS, konkrétně A. Ja. Pelše, který v tu dobu zůstal v Kremlu jako zástupce Brežněva, který byl na zahraniční cestě do Budapešti. Ve třetí variantě, vydal rozkaz velitel Dálně východního vojenského okruhu generál Oleg Alexendrejevič Losik na svoji odpovědnost. Podle Rjabuškina je nepravděpodobnější, že rozkaz byl vydán v odpovědnosti Dálně východního vojenského okruhu. Tuto variantu podporuje skutečnost, následného odvolání Losika do Moskvy v květnu 1969. Podle dalších informací dal rozkaz Losikům zástupce generálporučík Pavel Michajlovič Plotnikov.¹²⁰ Podle vzpomínek důstojníka dělostřelectva ani oni nevěděli, kdo vydal rozkaz, který jim přišel po telefonu od nadřízeného velitelství.¹²¹ Bez nově zpřístupněných archivních materiálů, toto vše zůstává otevřenou otázkou. Osobně bych se přiklonil ke třetí verzi, s ohledem k situaci na ostrově a rychlé změně rozkazů k ní. Jako reakci na jejich řešení se jeví nejpravděpodobnější, že rozkaz vydalo velení vojenského okruhu.

Druhá bitva na ostrově Damanskij byla mnohem většího rozsahu než ta první. Boj trval přibližně 9 hodin a obě strany nasadily větší množství vojáků a techniky. Sovětské ztráty se stanovují na čísle 24 padlých, přičemž z toho je 17 pohraničnicků a 7 příslušníků Sovětské armády.¹²² Čína nikdy veřejně neoznámila, jaké měla ČLOA ztráty, které se pouze odhadují v řádu několika stovek. Například Vitalij Bubenin ve svých pamětech uvádí číslo 600.¹²³ Tím, že ztráty čínské strany nejsou úplně jasné, vznikl prostor pro vytvoření mýtů týkající se velikosti těchto ztrát. Roku 1971 přeběhl do Sovětského svazu příslušník ČLOA, který při dotazu na čínské ztráty mluvil o

¹¹⁹Podrobněji: RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. s. 139 - 153; LAVRENOV, s. 210; OKOROKOV s. 215 -216.

¹²⁰ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 146 – 147.

¹²¹ Z dopisu N. A. Zadoržného D. S. Rjabuškinovi 12. 2007. RYABUSHKIN, Dimitrij. *New Documents on the Sino-Soviet Ussuri Border Clashes of 1969*, s. 172.

¹²² GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke*, s. 309.

¹²³ BUBENIN, s. 186.

místech, kde jsou pochováni stovky a stovky zabitých, což do situace přineslo trochu více světla, ale neodhalilo nic konkrétnějšího.¹²⁴ Podle přeběhlíka všichni, kteří padli na ostrově, byli pochováni ve třech mohylách po několika stovkách nedaleko místa konfliktu. Kolik těch stovek mělo být, přeběhlík neřekl. Kdybychom podle Rjabuškina těch „několik stovek“ stanovili na dvě, dostali bychom se na číslo 600. Ke spekulacím o konečném čísle čínských ztrát zajisté přispěli i media. Například japonské noviny uváděli s odvoláním na zpravodajské služby číslo 3 000.¹²⁵

Asi nejznámějším a nerozšířenějším mýtem souvisejícím i s druhou bitvou na ostrově je použití tajných zbraní ze strany Sovětské armády. Existuje spousta verzí, jaké zbraně Sověti na Ussuri použili a objevují se i vědeckofantastické verze o laserech a podobných zbraních. Dmitrij Rjabuškin se ve své knize *Mify Damanskogo*, tj. *Mýty Damanského*, k podobným tvrzením vůbec nevyjadřuje. Jeho kniha je jedinou publikací, která se věnuje Ussuriskému konfliktu s ohledem na vzniklé mýty. Jediná publikace, která výše zmíněné vědeckofantastické teorie zmiňuje je *Tajná zbraň na Ussuri: záhady sovětsko-čínského konfliktu z března 1969* od Milana Syrůčka.¹²⁶ Pokud se budeme věnovat přímo mýtu, pak lze říci, že stojí na reálném základě. Sovětská armáda během druhé bitvy na ostrově Damanskij opravdu použila tajné zbraně. Nicméně se jednalo o konvenční zbraně, které jsou v dnešních armádách běžné. Jednalo se o tehdy nové tanky T-62 a raketometry BM-21 „Grad“.¹²⁷ S použitím raketometů jsem narazil na jedno mylné řešení. Podle této teze měla palba tohoto systému směřovat nejen na čínský břeh, ale i na samotný ostrov. Ve chvíli, kdy sovětští dělostřelci začali pálit, nacházeli se na ostrově stále sovětští pohraničníci. Podle vzpomínek majora N. A. Zadoržského přišel z velení rozkaz střílet pouze na čínský břeh. Sovětský důstojník také zmínil, že rozptyl dopadu střel z raketometu je něco okolo 500 metrů. V souladu s velikostí ostrova by cílená palba na něj znamenala jeho totální destrukci a smrt všech vojáků, kteří se na ostrově nalézali.¹²⁸

Nepředvídatelný vývoj na ostrově opět šokoval sovětské vedení. Ještě téhož dne zaslala sovětská vláda Číně protestní nótu.¹²⁹ Její obsah se příliš nelišil od nóty z první

¹²⁴ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke*, s. 309.

¹²⁵ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 205.

¹²⁶ SYRŮČEK, Milan. *Tajná zbraň na Ussuri: záhady sovětsko-čínského konfliktu z března 1969*. Praha: Epoque, 2010, s. 7.

¹²⁷ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 230 - 231.

¹²⁸ Z dopisu N. A. Zadoržného D. S. Rjabuškinovi 12. 2007. RYABUSHKIN, Dimitrij. *New Documents on the Sino-Soviet Ussuri Border Clashes of 1969*, s. 172 -173.

¹²⁹ YANG KUISONG, s. 31.

srážky, s tím že reaguje na současnou situaci a bere v potaz i události v mezidobí. Samotný ostrov Sověti opět neobsadili. V noci na 16. března byla na ostrov vyslána skupina sovětských průzkumníků. Vše, co se týkalo dění okolo ostrova, souviselo s poškozeným sovětským tankem. Sověti nechtěli, aby tank padl do čínských rukou a sami nebyli schopni jej odtáhnout. Sovětské velení se nakonec rozhodlo jej zničit pomocí dělostřelectva. Přímé zničení tanku se však nepodařilo, dělostřelecká palba místo toho prolomila led a stroj se potopil. Číňané však mezitím stihli z tanku sejmout tehdy tajná stabilizační zařízení tankového kanónu. Nakonec Číňané tank na jaře téhož roku vyzvedli a dnes je vystaven ve vojenském muzeu v Pekingu.¹³⁰ Sověti i v dalších měsících ostrov neobsadili, ani na něj neposílali své hlídky. Přesto se Číňané na ostrov dostat nemohli, neboť Sověti v okolí ostrova rozmístili kulometry a odstřelovače, kteří blokovali všechny čínské pokusy k proniknutí na ostrov. Číňané pak opakovaně proti tomuto kroku protestovali, neboť sovětská střelba opakovaně zasahovala čínské území.¹³¹

Na rozdíl od první srážky není jasné, která strana ji vyvolala. Dle mého názoru je dost pravděpodobné, že incident díky svým krokům vyvolala sovětská strana, tím že se rozhodla opětovně 14. března obsadit ostrov. Číňané svým útokem mohli dostat své výhružce z 12. března přednesené na setkání velení pohraničnicků ohou stran. Zda tyto kroky měly sledovat určitý cíl, není známo. Podrobněji a hlouběji se k nim vyjádřím v následujících kapitolách.

4. 3. Boje v oblasti jezera Žalanaškol

Na západní části čínsko-sovětské hranice panovala poněkud odlišná situace. Jak jsem již výše zmiňoval, hranici tvoří z větší části pouště a hory. Také rozložení koncentrace vojenských sil armád obou států nebyla v této oblasti tak velká jako na severovýchodě. Krom nerostných zdrojů byla autonomní oblasti Sin-ťiang pro Čínu důležitá také tím, že se v ní nalézaly čínské kapacity pro výrobu a testování jaderných zbraní.¹³² Bezpečností situace zde byla o něco složitější, vzhledem k tomu, že celou oblast obývá etnická skupina Ujgurů.

¹³⁰ MUSALOV, s. 28; LAVRENOV s. 209.

¹³¹ RYABUSHKIN, Dimitrij. *Origins and Consequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969*. In: IWASHITA, Akihiro. *Eager Eyes Fixed on Eurasia - Russia and its Eastern Edge*. Sapporo: SRC Slavic Eurasian Research Center, 2007, s. 82-83.

¹³² VUA-VHA, fond MNO 1968, sign. 31 16/17, kart. č. 82.

Protože na počátku 60. let proběhly masové útoky příslušníků národnostních menšin přes hranice do Sovětského svazu a také se současně zvyšovala hrozba sovětského útoku, vytvořila čínská vláda podél hranic 200 kilometrů širokou zónu, ve které místní etnickou minoritu nahradili etničtí Číňané. Sovětský svaz pravděpodobně plánoval využití místních etnických skupin pro své účely. Od začátku roku 1967 začalo vysílání Sovětského rozhlasu Taškent v ujurštině. Sověti ve vysílání vyzývali příslušníky národnostních menšin k revoltě proti čínské nadvládě. Moskva, ve snaze využít situaci v oblasti, se pokoušela vycvičit z Kazachů guerillové jednotky, které by měly napadat čínské pozice.

Zda tyto jednotky na území Číny působily, není ověřeno. Pouze na základě sdělení jednoho z přeběhlíků z čínské strany měly takovéto jednotky podniknout jen v roce 1966 několik tisíc útoků. V témže roce čínská vláda zakázala i sovětské civilní lety nad touto oblastí. Incidenty v roce 1969 probíhaly i na této části čínsko-sovětské hranice a celá oblast se připravovala na válku.¹³³ Je otázkou, jak jsou tyto informace ohledně partyzánských jednotek relevantní, protože sovětské zdroje o podobných aktivitách mlčí a zmínky o pokusech vytvořit partyzánské jednotky v této oblasti se objevují pouze v Mitrochinově archivu.¹³⁴ Během Kulturní revoluce byla jak v této oblasti, tak v celé Číně, velice nepřehledná situace. Různé frakce Rudých gard bojovaly mezi sebou nebo s jinými skupinami. Zda se do srážek zapojila nějaká etnická guerilla nebo domobrana, lze jen stěží tvrdit.

Oblast jezera Žalanškol leží v Semipalatinské oblasti na hranici mezi dnešním Kazachstánem a autonomní oblastí Sin-t'iang. V Číně je tato srážka označována jako incident v oblasti Tchíe-lie-kche-tchi (obrazová příloha č. 1). Sovětští pohraničníci zaregistrovali 12. srpna na čínské straně hranic zvýšené vojenské aktivity. Následující den přešla skupina čínských vojáků společnou hranici a pronikla až 400 metrů hluboko do sovětského teritoria, kde zaujala bojové pozice. Následně se mezi oběma stranami strhla přestřelka, která skončila obklíčením čínským vojáků na jednom místním pahorku. Sovětští pohraničníci při střetu opět využili obrněná vozidla a nově i vrtulníky, čímž se ve své podstatě ukázalo, že byli na podobnou situaci poměrně dobře připraveni.¹³⁵ Během konfliktu byli zabiti dva sovětští pohraničníci. Čínské ztráty byly 19 padlých a

¹³³ SHICHOR, s. 138 – 139.

¹³⁴ CHRISTOPHER, Andrew a Vasilij MITROCHIN. *Operace KGB a studená válka: Mitrochinův archiv II*. Praha: Rozmluvy, 2008, s. 237.

¹³⁵ LAVRENOV, s. 211; OKOROKOV, s. 225.

tři vojáci byly zajati.¹³⁶ Čínská verze hovoří o srážce jako o sovětské iniciativě. Podle výkladu čínské strany měli Sověti 13. srpna posílit své síly v oblasti o 300 vojáků. Ve chvíli, kdy skupina třiceti čínských pohraničnicků vstoupila do hraniční zóny, Sověti překročili hranici a s podporou helikoptér a obrněných transportérů provedli překvapivý útok.¹³⁷

S rozbořením přesné situace průběhu boje vystává otázka jeho skutečného objasnění. V literatuře se většinou objevuje sovětská verze incidentu a není reflektována i další možnost.¹³⁸ Problémem je, že takto uvedený popis události je úplně stejný jako oficiální sdělení sovětského ministerstva obrany publikované v tisku, což díky absenci dalších dokumentů a nedostupnosti vlastních pamětí účastníků nelze pokládat jako dostačující vysvětlení.¹³⁹

Lze identifikovat podobnou otázku jako v případě konfliktu na ostrově Damanskij. Incident z vojenského hlediska postrádá jakýkoli smysl, proč k němu tedy došlo právě zde? Podle Pekingu se na hranici se Sin-ťiangem mezi 1. červnem a 31. červencem odehrálo 429 incidentů. Jicchak Šichor ve své stati uvádí, že incidenty se staly nedaleko hlavních sovětských železničních spojů a daleko od čínských. Šichor to staví do souvislosti s tím, že narušování hranice ze strany Sovětského svazu bylo záměrné.¹⁴⁰ Sám se přiklání k tvrzení, že většina incidentů na hranicích se Sin-ťiangem byla sovětskou iniciativou. Argument o blízkosti hlavních sovětských železničních tahů používá i Henry Kissinger a Šichor se na něj odvolává. Kissinger v knize *Roky v Bílém domě* napsal, že po bližším ohledání mapy oblasti zjistil, že se incidenty odehrávají nápadně jen pár kilometrů od sovětské železniční zásobovací stanice a mnohem dále od té čínské. V podstatě přitom naráží na opakování incidentů v oblasti Žalanaškolu. Ovšem je potřeba říci, že tato informace vedla ke změně Kissingerova postoje k čínsko-sovětským pohraničním srážkám a začal vnímat Sovětský svaz jako hlavního agresora. Podle Kissingera by si tak nevýhodné místo čínští generálové nevybrali.¹⁴¹

¹³⁶ MUSALOV, s. 39.

¹³⁷ YANG KUISONG, s. 34; XIAOBING LI, s. 228.

¹³⁸ LAVRENOV, s. 211; MUSALOV, s. 33 - 37; NIKOLAJEV, A. I. ed. Na staže granic Otečestva: Pograničnyje vojska Rossii v vojnach i vooržennykh konfliktach XX. v. Moskva: Granica, 2000, s. 390 - 392.

¹³⁹ Podrobnosti o provokaci na sovětských hranicích (zpravodaj ČTK) In: *Rudé právo*, 16. 8. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 - 75 (32), kart. 2093.

¹⁴⁰ SHICHOR s. 139

¹⁴¹ KISSINGER, Henry. *Roky v Bílém domě*. Praha: BBart, 2006, s. 171.

Asi 32 kilometrů jihovýchodně od jezera Žalanškol leží maloměsto Dostyk (dříve Družba). Toto město je poslední zastávkou na železnici, která dnes vede z vnitrozemí Kazachstánu přes hranice do Číny a mohlo být onou zásobovací stanicí.¹⁴² Pokud bychom toto chtěli aplikovat i na další místa, kde probíhaly srážky, narazíme na problém, že hlavní železniční tahy leží v průměru nejméně 300 kilometrů od čínské hranice. Podíváme-li na mapu železniční infrastruktury sovětských svazových republik Kazachstánu, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu můžeme konstatovat, že nejbliže k hranici je právě železnice tehdy vedoucí a končící v Dostyku. Zajímavé je, že Kissinger ve své knize *On China* zmínil jen sovětské zásobovací stanice, ale o železnici mlčí. Přitom se odvolal se na závěry zprávy Allena Withinga z RAND corporation.¹⁴³ Pokud by se hypotéza týkala jen zásobovacích stanic bez bližšího určení, nebyl by problém její aplikace na konflikty po celé délce hranic. Avšak Withing ve své zprávě psal pouze o incidentu ze 13. srpna a uvedl, že incident se odehrál na místě, které leží přibližně 482 km od nejbližšího čínského železničního překladiště. Zatímco železnice v Sovětském svazu prochází méně než jeden a půl kilometru od místa bojů.¹⁴⁴ Jak už jsem psal výše, Kissinger tuto hypotézu uvádí jako hlavní důvod změny svého postoje a následně i politiky. Zatímco Šichor používá tento faktor jen jako hlavní důkaz toho, že incidenty iniciovala sovětská strana. Opomíjí to však ten fakt, že Kissinger tuto hypotézu v jedné knize uvádí jako výsledek své vlastní dedukce a ve druhé jako výsledek Withingovy domněnky. Nejedná se tedy o fakt, který by stál na závěrech ze sovětského nebo čínského archivního materiálu.

Dle mého názoru není výše zmíněný faktor hlavním důvodem, proč se incidenty děly vícekrát ve stejné oblasti. Je nepopiratelné, že oblast okolo uvedené železnice byla strategicky důležitá. A z toho důvodu zde obě strany začaly v květnu 1969 rozmísťovat své vojenské síly. Z geografického hlediska je oblast přívětivější pro vojenské akce, než oblasti na jižní části západní hranice, kde se nachází pohoří Ťan-šan. Také zde vedlo několik komunikací vedoucích ze Sovětského svazu do čínského vnitrozemí. Četnost incidentů se proto možná odvíjí od vysoké vojenské koncentrace na jednom prostoru a vhodnosti terénu pro obě strany. Situace v oblasti u Žalanškolu připomínala tu na

¹⁴² Železnice je odbočkou z Turkestánsko-sibiřské dráhy a až v roce 1990 byla propojena s čínskou železniční tratí Lan-čou - Sin-t'iang. WEIMER, Calla. *The Economy of Xinjiang*. In: STARR, Frederick. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, s. 183.

¹⁴³ KISSINGER, Henry. *On China*. Londýn: Penguin, 2011, s. 216.

¹⁴⁴ Sino-Soviet Hostilities and Implications for U.S. Policy [online] The National Security Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/index2.html>.

Dálném východě. Nejprve docházelo k potyčkám mezi sovětskými pohraničníky a Číňany, a to ještě v květnu 1969, nehledě na to, jak se vyvíjela situace na Amuru a Ussuri.¹⁴⁵ Avšak již v červnu probíhaly srážky za použití střelným zbraní. Vzrůstající aktivita v oblasti na čínské straně hranic a malé pohraniční incidenty mohly sovětské velení přivést k závěru, že ČLOA chystá podobnou akci jako 2. března na ostrově Damanskij. Je jen otázkou, jestli to, co se stalo u Žalanškolu 13. srpna nebyla sovětská preventivní reakce na celou situaci. Na zvyšování napětí v oblasti nám ukazuje i ten fakt, že sovětské jednotky v oblasti byly posíleny těmi samými raketometry, které byly použity na Damanském.¹⁴⁶ Pokud bychom se striktně drželi čínské verze incidentu, pak to mohla to být skutečně preventivní odstrašující akce.

Přikloníme-li se k verzi sovětské, můžeme najít jistou podobnost mezi první bitvou na ostrově Damanskij a touto srážkou. Když skupina čínských vojáků překročila hranici, nezaútočila hned a boj se rozhořel až po nějaké době. Pokud čínští vojáci vyčkávali, není jasné na co. Pohraničníci je vyzývali k opuštění sovětského území pomocí megafonů, ale nepřišli s nimi do přímého kontaktu. Je tedy možné, že tato situace vzbuzovala dojem podobného přepadení jako na Damanském. Zda tak velení pohraničníků uvažovalo, nevíme, ale pokud ano, mohla být následující rychlá porážka Číňanů důsledkem snahy předejít podobnému scénáři. Vezmeme-li v úvahu to, že Sověti byli na tento střet dobře připraveni a podařilo se jim tři Číňany zajmout, mohlo jít o cílenou a možná i preventivní akci.

Po tomto incidentu se už žádné velké srážky na celých čínsko-sovětských hranicích neodehrály. V porovnání s incidenty na ostrově Damanskij, nebyla tato srážka tak velká, ale v oblasti na hranicích se Sin-ťiangem největší.

¹⁴⁵ MUSALOV, s. 32.

¹⁴⁶ NIKOLAJEV, s. 389.

5. Od boje na ostrově Damanskij k Pekingské schůzce

V této kapitole bych chtěl objasnit obecný vývoj, který se odehrál mezi výše zmíněnými incidenty, a jaké byly reakce na incidenty v obou státech. Dále se zde věnuji mezinárodní reakci, která je důležitá pro další objasnění příčin eskalace pohraniční otázky. V souvislosti se vzniklým napětím mezi Čínou a Sovětským svazem se zde věnuji i procesu znovuotevření společných jednání na hranici, čímž chci nepřímo poukázat na jeho důležitost ve vývoji celého problému.

5. 1. Napětí mezi SSSR a ČLR

Zpráva, kterou podala sovětská agentura TASS, uvrhla Sovětský svaz do šoku. Čína a Sovětský svaz byly dva největší socialistické státy a až do této doby se nestalo, aby proti sobě státy vycházející se stejné ideologie použili jakýchkoli zbraní. Je třeba zdůraznit, že toto jednání vůbec nebylo běžné mezi státy, které si zvolili cestu socialismu. Intenzita pohraničních srážek způsobila v sovětských médiích přímo boj proti Číně. Známy je výrok sovětského básníka Jevgenije Alexandroviče Jevťušenka, který volal po boji proti asijským hordám na krvavém ussurijském sněhu.¹⁴⁷ Sovětský tisk ve snaze ukázat jednotnost východního bloku uveřejňoval stanoviska a využíval i článků zveřejněných v kapitalistických zemích, například článek, který publikovala *Izvestija* 18. března pod názvem „Pozor maoistickým avantjuristům“, ukazuje i reakce rakouského nebo francouzského tisku. V zásadě se jedná o články, kde je hlavně poukazováno na antisovětské zaměření čínské politiky a také na použití zbraní čínskou stranou.¹⁴⁸ Propagandistická mašinérie využívala všechny druhy masových medií, měsíc po prvním incidentu už vznikl první dokumentární film k ussurijským událostem. S odvoláním na sovětský armádní list *Krasnaja zvezda* to uvedlo československé *Rudé právo*. Film měl ukazovat výstřihy z čínské antisovětské kampaně, záběry z různých incidentů na hranicích a dokonce i fotky pořízené Nikolajem Petrovem přímo 2. března.¹⁴⁹

Ještě v témže roce byly v Sovětském svazu publikovány dvě brožury, které se vztahovaly k bojům na ostrově Damanskij. První „Geroi ostrova Damanskij“ a druhá „Ostrov Damanskij, mart 1969“, v zásadě obě plní funkci jakéhosi zosobnění konfliktu.

¹⁴⁷ MAXWELL, s. 248.

¹⁴⁸ Pozor Maoistickým Avantjuristům. In: *Izvestija*, 18. 3. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2091.

¹⁴⁹ Film o událostech na Ussuri. In: *Rudé právo*, 3. 4. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2092.

První, krom oficiální sovětské verze incidentu, obsahuje osobní příběhy pohraničnicků, jsou v ní také fotografie a novinové články demonstrující jednotné odsouzení Číny a jejich aktivit na hranicích¹⁵⁰ Druhá, se rovněž opírá o osobní příběhy pohraničnicků a demonstruje jejich politickou uvědomělost a angažovanost.¹⁵¹ Co se týče fotografií, tak obě brožury poskytují pouze ilustrační, spíše propagandistické snímky pohraničnicků v různých situacích, není zde žádná fotografie přímo z bojů, nebo z prostoru ostrova. Sergej Dmitrijevič Rjabuškin ve své knize *Mify Damanskogo* poznamenává, že sovětský tisk nikdy neuveřejnil fotku ostrova, protože by z ní bylo očividné, jak blízko čínskému břehu ostrov leží.¹⁵² Osobně jsem našel jedinou výjimku, kde je ostrov vyobrazen, a to v brožurce *Ostrov Damanskij*, mart 1969. Je zde fotografie ostrova, kde je tento fakt dobře viditelný, ale nikde nenalezneme popis polohy ostrova. Je potřeba říci, že až do březnových bojů, zůstala problematika čínsko-sovětské hranice mimo zorné pole sovětského civilního a vojenského tisku. Důvodem není nic jiného, než snaha armádního velení tyto události utajit. Bubenin ve svých pamětech uvedl: „*Mysleli jsme si, že celý stát ví o tom, jak dálněvýchodní pohraničníci hrdinně brání svojí vlast. Ovšem narazili jsme na úplnou nevědomost. Dokonce i naši důstojníci-pohraničníci se nás s údivem vyptávali. Jaké provokace? S kým? Proč? Na oficiální úrovni se všechno drželo v tajnosti.*“¹⁵³

Veřejnost v Sovětském svazu se účastnila řady demonstrací proti Číně. Jedna z nich ze 7. března 1969 zablokovala čínskou ambasádu v Moskvě. Demonstranti házeli na budovu kamení a lahvičky s inkoustem, na což, jak jsem zmiňoval výše, odpovídala čínská ambasáda nótou adresovanou sovětskému MZV.¹⁵⁴ Celkově se demonstrace zúčastnilo něco přes 50 000 sovětských občanů.¹⁵⁵ Bezprostředně po první březnové srážce, se Číně rozhořel obdobný proces jako v Sovětském svazu. Znovu začaly organizované demonstrace před Sovětským velvyslanectvím v Pekingu a první z nich se odehrála už 3. března 1969.¹⁵⁶ Podle vojenského přidělence na Československém velvyslanectví v Číně se demonstrace z Pekingu roznesly po celé Číně a doprovázela je prudká antisovětská kampaň, která přímo mluvila i o Čínských teritoriálních

¹⁵⁰ CHOLMOGOROV, Michail Konstantinovič. *Geroi ostrova Damanskij : Dokumenty, gazetnyje korrespondencii, fotografii*. Moskva: Molodaja gvardija, 1969.

¹⁵¹ MAR, Naum Josifovič. *Ostrov Damanskij : mart 1969*. Moskva: Znaniye, 1969.

¹⁵² RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 126.

¹⁵³ BUBENIN, s. 116. (vlastní překlad)

¹⁵⁴ VUA -VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213.

¹⁵⁵ MUSTAFA, Zubeida. The Sino-Soviet border problem. In: *Pakistan Horizon*, 1969, roč. 22, č. 4, s. 322.

¹⁵⁶ BORISOV, s. 422.

požadavcích.¹⁵⁷ Jak jsem zmiňoval výše, intenzita napadání Sovětského svazu čínským tiskem se v první polovině roku 1969 prudce zvýšila.

Pro Sovětský svaz představoval konfrontace se svým čínským sousedem opravdu palčivý problém. De facto byly oba státy na stejné straně Železné opony a v obou vládla komunistická strana. Jak poznamenává Sergej Radčenko, Čína byla pro Sověty jiným nepřítelem, než západ. Krom nepřátelství v reálné politice, tu byl i kulturní rozměr. Z alegorického hlediska to pro Moskvu znamenalo následující, pokud Studenou válku vyhrají Spojené státy americké, Sovětský svaz jen změní politický kabát a změní barvu, ale pokud by se vítězem v čínsko-sovětské válce stala Čína, Sovětský svaz přestane existovat.¹⁵⁸ Čínská pozice se v očích sovětského vedení prudce změnila a jevila se mnohem nebezpečnější než Spojené státy.¹⁵⁹ Je zarážející, že po bitvě z 2. března nikdo ve vedení nevěděl, co dělat dál, vyšší politické kruhy mlčely, vojenské okruhy neměly rozkazy, ani z Ministerstva obrany, ani z generálního štábu. Pohraniční vojska byla součástí KGB, jejíž vedení v podstatě vyčkávalo a pravděpodobně se v této krizi nechtělo zdiskreditovat.¹⁶⁰

Přes počáteční váhání začal Sovětský svaz v reakci na další incidenty a celkovou situaci během roku 1969 zvyšovat své vojenské síly na celé čínsko-sovětské hranici. Počet sovětských divizí v oblastech hraničící s Čínou a v Mongolsku se pohyboval něco mezi 28 až 34 divizemi, zatímco ČLOA měla 34 divizí, z nichž většina byla umístěna na severovýchodě země. Kromě pozemních jednotek, přesunulo sovětské velení do oblasti značné letecké síly.¹⁶¹ Pro Sovětský svaz znamenalo takové velké přesuny sil a de facto vytvoření druhé fronty i finanční zatížení. V roce 1969 dosáhly sovětské výdaje na armádu částky takřka 18 bilionů rublů.¹⁶² Souběžně s navyšováním počtu vojenských jednotek v oblasti, stále pokračovaly pohraniční incidenty. V zásadě byly největší ty, které jsou zmíněné v předešlé kapitole. Ovšem jejich spektrum bylo obrovské, od drobných přestřelek mezi hlídkami pohraničníků až k velikým střetům. Po druhé srážce na ostrově Damanskij se Číňané 20. června 1969 pokusili opět obsadit

¹⁵⁷ VUA -VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213.

¹⁵⁸ RADCHENKO, Sergey. *Two suns in the heavens*, s. 197.

¹⁵⁹ DURMAN, Karel. Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964-1991. Praha: Karolinum, 1998, s. 127.

¹⁶⁰ ŠIROKORAD, s. 435.

¹⁶¹ SHICHOR s. 134. KISSINGER, Henry. *Roky v Bílém domě*, s. 177.

¹⁶² DITTMER, s. 191.

ostrov Kirkinskij¹⁶³ a ani na západní části hranice nebyl klid. Příznačné pro incidenty v prvních fázích pohraniční krize roku 1969 bylo, že Číňané evidentně spoléhali na sovětský systém velení v případě reakce na podobnou akci. V podstatě se jedná o tentýž problém, který nastal během druhé bitvy na Damanském. Nikdo z velení na sebe nechtěl brát odpovědnost za možnou eskalaci konfliktu, pokud by při jednotlivých incidentech šli cestou jejich násilného řešení, byť bylo v dané chvíli evidentní, že použití zbraní se již nelze vyhnout. Toto dilema se pravděpodobně projevovalo ve zpožděných reakcích sovětských pohraničnicků a i to, že incidenty dále ležely pouze na bedrech pohraničnicků. Takovéto skutečnosti jistě neušli pozornosti ze strany čínského velení. Využívání tohoto faktoru v praxi lze poukázat na zmíněném incidentu na ostrově Kirkinskij. Tehdy přibližně 200 čínských vojáků rychle obsadilo ostrov a vykopali si zde okopy. Sověti nakonec reagovali minometnou a kulometnou palbou na čínská postavení a donutili čínské vojáky k ústupu. To, že se Číňanům podařilo ostrov rychle za denního světla obsadit a zaujmout na něm pozice a to vše v situaci, kdy se napětí pomalu blížilo ke svému vrcholu, ukazuje na možný problém v soukolí systému sovětského velení.¹⁶⁴

Doplňujícím faktorem, který se objevil v létě 1969 a přispěl k vzrůstajícímu napětí, byla možnost sovětského preventivního útoku na čínská jaderná zařízení a následného vlastního napadení Číny. Možností preventivního útoku se sovětské vedení pravděpodobně seriózně zabývalo. Avšak jeho postoj jednotlivých členů vedení nebyl jednotný. Asi nejextrémnější názor zastával tehdejší ministr obrany Andrej Antonovič Grečko, který upřednostňoval smetení Číňanů pomocí jaderných zbraní.¹⁶⁵ Grečko zastával svůj názor i ve chvíli, kdy ostatní členové vedení preferovali útok na vybrané cíle pomocí konvenčních zbraní.¹⁶⁶ Co se týče sovětských ozbrojených sil jako celku, objevily se v nich názory, které nesouhlasily s umírněnou politikou vůči Číně a volaly po aplikování Brežněvovy doktríny, což nahrávalo zastáncům násilného řešení krize.¹⁶⁷ Ať už by byla zvolena jakákoli varianta útoku, znamenalo by to akci velikých rozměrů, která by nešla mezinárodní pozornosti. Sovětský svaz tedy začal opatrně zjišťovat případné reakce v zemích socialistického bloku a ve Spojených státech.

¹⁶³ RYABUSHKIN, Dimitrij. *Origins and Consequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969*, s. 82.

¹⁶⁴ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 260.

¹⁶⁵ DITTMER, s. 191.

¹⁶⁶ OSTERMANN, s. 188.

¹⁶⁷ Podle průzkumu časopisu *Kommunist Vooruzhjonnych sil*. ROBINSON, Thomas. *The Sino-Soviet border dispute*, s. 1196.

Takováto činnost však neunikla pozornosti čínské rozvědky.¹⁶⁸ Pro Sovětský svaz bylo stanovisko, které zaujmou Spojené státy v případě takové situace důležité, avšak někteří sovětští vojenští představitelé doufali, že Spojené státy případný útok jednoduše spolknou a Čínu to přiměje k mírnějšímu postoji.¹⁶⁹

V rámci tohoto průzkumu se 18. srpna 1969 uskutečnila ve Washingtonu schůzka mezi druhým tajemníkem sovětské ambasády Borisem N. Davydovem a speciálním asistentem amerického Department of State¹⁷⁰ pro severní Vietnam Williamem L. Stearmanem. Během schůzky se Davydov nejprve speciálně zajímal, zda kroky Spojených států, mající za cíl zlepšit vzájemné vztahy s ČLR, nejsou směřovány k čínsko-americké dohodě namířené proti Sovětskému svazu. Podle Stearmanovy zprávy přišla ještě vážnější otázka: „*Co budou Spojené státy dělat v případě, že Sovětský svaz zaútočí na čínská jaderná zařízení a zničí je?*“ Davydov zmínil také výhody podobné akce, jako zničení čínské nukleární hrozby po dobu několika dalších dekad a také zdiskreditování Mao Ce-tunga a jeho kliky. Následně Davydov svoji otázku mírně přeformuloval: „*Co budou Spojené státy dělat v případě, že Peking bude volat po americké podpoře ve chvíli, kdy napadneme čínská nukleární zařízení? Nepokusí se Spojené státy získat z této situace nějaké výhody?*“ Stearman se vyhnul jasné odpovědi tím, že se odvolal na svoji nekompetentnost činit podobné závěry pro případ takové hypotetické možnosti. Dále pak Davydovovi sdělil, že Spojené státy si přejí zůstat stranou jakéhokoli konfliktu.¹⁷¹ Podle memoranda od Secretary of State prezidentu Spojených států Richardu Nixonovi, týkajícího se možností sovětského útoku, byla šance na čínsko-sovětskou válku, přibližně padesát na padesát. Memorandum nevycházelo jen z rozhovoru mezi Davydovem a Stearmanem, ale také na zprávy z jiných zemí, jako například z Itálie, kde Sovětský svaz pomocí své ambasády v Římě zjišťoval případné reakce na preventivní útok. Zpráva také poukazuje

¹⁶⁸ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 256.

¹⁶⁹ BURR, William. Sino-American Relations, 1969: The Sino-Soviet Border War nad Steps Towards Rapprochement. Cold War History, 2001, roč 1, č. 3, s. 87.

¹⁷⁰ Americká obdoba Ministerstva zahraničních věcí.

¹⁷¹ U. S. State Department memorandum of conversation, "US Reaction to Soviet Destruction of CPR Nuclear Capability," 18. August 1969 [online] The National Security Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/index2.html>.

na to, že podobné průzkumy Moskva uskutečňovala mezi komunistickými stranami, konkrétně Itálie a Finska.¹⁷²

Davydov také vyjádřil svůj názor k možným následkům sovětského preventivního útoku, v němž zaznělo, že nevěří v možnost vzniku velkého konfliktu mezi Čínou a Sovětským svazem jako následku zmíněné sovětské akce.¹⁷³ Avšak navzdory sovětské technické převaze, mohlo být dosažení cílů této akce velice problematické, byť by šlo jen o zničení izolovaných jaderných základem. Jestliže mluvíme o čínských jaderných zařízeních, zahrnujících v sobě i výzkumné ústavy a základny pro vývoj jaderných zbraní, nejedná se tedy pouze o jaderný testovací polygon v oblasti u jezera Lop Nor v Sin-ťiangu. Z těch nejvýznamnějších to byly hlavní výzkumné středisko v Pekingu, podzemní závod pro konstrukci jaderných bomb a raket u jezera Kukonor (také Čching-chaj-chu) v provincii Čching-chaj.¹⁷⁴ Pokud by se sovětské letectvo pokusilo tyto cíle zničit, mohlo by vzhledem k jejich rozložení a ochraně narazit na komplikace. Dle mého názoru nás tato fakta přivádí k jednomu z hlavních důvodů toho, proč byla vlastní sovětská jaderná hrozba pro Čínu tak vážná. Pro případ, kdyby sovětský útok neuspěl a velení Sovětské armády by i přesto chtělo dosáhnout destrukce čínských jaderných zbraní, mohl Sovětský svaz použít pro zničení čínského jaderného programu vlastní nukleární zbraně. Připočteme-li k výše zmíněným faktorům velikost strategicky nejdůležitějšího čínského zařízení v Lop Noru, jehož celková plocha byla přibližně 300 kilometrů čtverečních, tak by i zde útok pomocí konvenčních zbraní nemusel být úspěšný.¹⁷⁵ To, že celá operace by byla komplikovaná, mohlo ministra obrany Grečka jen utvrzovat v nutnosti použít zbraně hromadného ničení, ať už pro útok na čínská industriální centra, jak navrhoval nebo pro zničení čínských vojenských cílů, což bylo pro sovětské velení odstrašujícím a účinným řešením.¹⁷⁶

¹⁷² Memorandum for the President from Secretary of State William Rogers, "The Possibility of a Soviet Strike Against Chinese Nuclear Facilities," 10 September 1969 [online] The National Security Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/index2.htm>.

¹⁷³ U. S. State Department memorandum of conversation, "US Reaction to Soviet Destruction of CPR Nuclear Capability," 18. August 1969 [online] The National Security Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/index2.html>.

¹⁷⁴ Podle vojenského přidělence na čs. ambasádě měl hlavní výzkumný ústav v Pekingu k dispozici až pět reaktorů. VUA-VHA, fond MNO 1968, sign. 31 16/17, kart. č. 82.

¹⁷⁵ VUA-VHA, fond MNO 1968, sign. 31 16/17, kart. č. 82.

¹⁷⁶ Když Grečko volal po jaderném útoku na Čínu, vždy to vztahoval na velká čínská industriální centra, tj. většina čínských velkoměst včetně Pekingu. OSTERMANN, s. 188.

Podle Rjabuškina mohla mít Davydovova iniciativa dvě příčiny. První - Moskva skutečně plánovala útok a bylo nutné zjistit reakce všech stran. Druhá - Moskva si jen chtěla připravit půdu pro vyjednávání s Pekingem a útok nebyl míněn vážně.¹⁷⁷ Celý sovětský průzkum a vojenská hrozba zapadá co celkového procesu militarizace pohraničního problému, snahy znovuotevření jednání hranici a do sovětské politiky nátlaku a diplomatické izolace Číny.¹⁷⁸ Tuto problematiku více objasňuji v šesté kapitole.

Čína samozřejmě na vzrůstající vojensko-politický tlak musela reagovat. Zajímavá je reakce Mao Ce-tunga na zprávy o druhé bitvě na Damanském. Mao údajně řekl: „*Měly bychom je nechat, ať přijdou. Pomohou nám s naší modernizací.*“ Ovšem důležitější je další názor, spíše rozkaz, který Mao v tu chvíli vyjádřil: „*Tady bychom se měli zastavit. Už více nebudeme bojovat.*“¹⁷⁹ Potom měla ČLOA začít své vojenské aktivity redukovat, ale to vzhledem ke vzrůstající hrozbě přímé konfrontace nebylo tak snadné a ty incidenty, které byly iniciovány z čínské strany, mohly být dílem lokálního velení.

Neznamenalo to však, že krom přesouvání vojenských jednotek na hranice zůstane Čína v nečinnosti. Ještě toho dne, tedy 15. března 1969, Mao promluvil na schůzi skupiny pro Kulturní revoluci. Mao se také vyslovil o nutnosti, aby v každém okrese vznikl jeden útvar domobrany. Tyto paravojenské jednotky se v době míru měli zdržovat ve své domovské lokalitě a po vypuknutí války se měly stát podporu pravidelné armády. Zmíněny byly i čínské nukleární základny, čínský vůdce se o nich vyjádřil tak, že by měly být připraveny pro případný nepřátelský vzdušný útok.¹⁸⁰ Po eskalaci napětí koncem léta 1969, které napomohla i možnost sovětského vzdušného útoku, vyhlásil Ústřední výbor KS Číny rozkazem z 28. srpna generální mobilizaci v pohraničních regionech. Rozkaz vyzýval ke zvýšení bdělosti a k obraně vlasti, a v neposlední řadě k přípravě k boji a válce.¹⁸¹ Fakticky to znamenalo novou fázi v čínských přípravách na válku a atmosféru toho, že sovětský útok může přijít kdykoli.

¹⁷⁷ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 259.

¹⁷⁸ ROBINSON, Thomas. *China confronts the Soviet Union*, s. 265.

¹⁷⁹ Cit. dle: YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969*, s. 30.

¹⁸⁰ Mao Zedong's Talk at a Meeting of the Central Cultural Revolution, March 15, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111241>.

¹⁸¹ The CCP Central Committee's Order for General Mobilization in Border Provinces and Regions, August 28, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110473>.

Z obavy před hrozícím jaderným útokem byl evakuován průmysl a část obyvatel z měst. Mao sám byl extrémně nervózní z toho, jak se situace v tomto létě vyvíjela, proto také nařídil evakuaci stranických představitelů z hlavního města. Podle něj nebylo dobré, aby se většina vedení zdržovala na jednom místě, protože pak by se dali zlikvidovat pomocí jediné atomové bomby.¹⁸² Ještě před vydáním rozkazu o generální mobilizaci, rozhodl 27. srpna ÚV KS Číny a Centrální vojenská komise o vytvoření speciální skupiny v čele s Čou En-lajem. Úkolem této skupiny bylo organizovat evakuace z měst.¹⁸³ Ve stejné době co probíhala tato opatření, se rozběhla kampaň na budování podzemních krytů. Celý Peking byl doslova podkopán tak, že by tam mohla žít většina obyvatel města.¹⁸⁴

Opustíme-li podrobný popis vnitropolitické situace obou zemí a jejich propagandistickou činnost a zaměříme se na strategicko-politický aspekt, zůstávají nám po shrnutí následující důsledky konfliktu. Příмым následkem je zvyšování vojenských sil na obou stranách hranice, jdoucí ruku v ruce se zvyšováním napětí a následované možností přímé vojenské akce ze strany Sovětského svazu. Pohraniční napětí samo o sobě vedlo k pokusům opět obnovit jednání a vyřešit všechny sporné otázky ohledně hranic. A v neposlední řadě se konflikt může jevit jako faktor, který podnítil změnu v čínské zahraniční politice a změnu situace v mocenském trojúhelníku Spojených států amerických, Číny a Sovětského svazu.

5. 2. Pokusy o znovuotevření jednání o hranicích

První pokusy navázat kontakty, které by vedly k mírovému řešení krize, proběhly už koncem března 1969. Předseda Rady ministrů Alexej Nikolajevič Kosygin se pokusil 21. března pomocí telefonu spojit přímo s Mao Ce-tungem. Existují dvě vysvětlení, proč se Kosyginovi nepovedlo navázat spojení. První, Kosygin se dovolal k čínskému spojovateli, který ho odmítnul spojit se slovy, že vedení ČLR si se sovětskými revizionisty nemá co říct. Tato verze není nic jiného, než hojně uváděný mýtus. Rjabuškin ho vyvrací argumentací o pravomocech samotného operátora, podle níž by nemohl obyčejný spojovatel jen tak rozhodovat, kdo se s vedením spojit může a kdo ne.¹⁸⁵ Druhá verze se opírá o politickou zprávu, kterou přednesl tehdejší ministr obrany Lin Piao na IX. sjezdu KS Číny. Podle zprávy se sovětský představitel pokusil

¹⁸² YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969*, s. 36.

¹⁸³ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 256.

¹⁸⁴ LI ČCHI-SUJ, s. 319.

¹⁸⁵ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 259.

spojit 21. března pomocí telefonu se svými čínskými protějšky. Čínská strana na to odpověděla následující den memorandem, ve kterém sovětské straně sdělovala, že při současné situaci ve vztazích mezi Čínou a Sovětským svazem je nevhodné komunikovat pomocí telefonu. Memorandum zároveň vyzývalo k použití oficiálních diplomatických kanálů, pokud by sovětská vláda chtěla komunikovat.¹⁸⁶ Tuto verzi podporuje Čou En-lajova zpráva z 22. března určená Mao Ce-tungovi. Podle níž se sovětská strana téhož dne během večera vyptávala na předsedovo telefonní číslo a dále také zmiňuje skutečnosti, o kterých později referoval Lin Piao.¹⁸⁷ Sovětská strana se tedy neúspěšně pokoušela s Maem přímo spojit pomocí telefonu. To, že jednání pomocí telefonu bylo odmítnuto, uvádí ve své stati i Thomas Robinson s odvoláním na Lin Piaovu zprávu z XI. sjezdu.¹⁸⁸

Čou En-lajova zpráva se netýkala jen sovětských pokusů kontaktovat čínské nejvyšší vedení, nýbrž i situace okolo ostrova Damanskij a aktivitu sovětské ambasády. Podle instrukcí sovětské Rady ministrů několikrát pracovníci sovětské ambasády navštívili čínské MZV s tím, že mají zprávu k předání. Mao v reakci na tuto zprávu, zadal úkol neprodleně připravit kroky pro diplomatická jednání.¹⁸⁹ Další sovětská iniciativa přišla 29. března, kdy sovětské vedení vyjádřilo ochotu znovu otevřít jednání z roku 1964. Obnovené konzultace se měly odehrávat v Moskvě a bylo navrhnuo datum 15. dubna. Sovětské MZV nabídku ještě jednou zopakovalo prostřednictvím nóty 11. dubna.¹⁹⁰ Od 1. do 24. dubna se uskutečnil IX. sjezd KS Číny, ministr obrany Lin Piao na něm přednesl svoji politickou zprávu. Kromě kritiky Sovětského svazu a jeho spojenců, Lin mluvil také o pohraniční otázce, přičemž zmínil sovětskou nabídku z 29. března a prohlásil, že čínská vláda v této věci připravuje odpověď. Pozitivně se také vyslovil pro dodržování statusu quo na hranicích.¹⁹¹ Nicméně v části své zprávy, která nebyla zveřejněna, mluvil Lin o problémech se Sovětským svazem takto: „*Nyní i v budoucnu musí být jasno, že sovětský revizionismus je nepřítelem Číny...Vůči*

¹⁸⁶ Lin Biao, Report to the Ninth National Congress of the Communist Party of China, April 14, 1969. [online] Marxist Internet Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <https://www.marxists.org/reference/archive/lin-biao/1969/04/01.htm>.

¹⁸⁷ Zhou Enlai's Report to Mao Zedong and Mao's Comments, March 22, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110473>

¹⁸⁸ ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union, s. 267.

¹⁸⁹ Zhou Enlai's Report to Mao Zedong and Mao's Comments, March 22, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110473>

¹⁹⁰ SSSR navrhuje obnovu konzultací s Čínou (podle agentury Tass). In: *Rudé právo*, 14. 4. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2092.

¹⁹¹ Zpráva z IX. sjezdu KS Číny. VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/3, kart. č. 213.

sovětskému revizionismu je třeba postupovat stejně jako vůči americkému imperialismu, ba ještě tvrději, protože americký imperialismus nikdy neskrýval svoje záměry vůči Číně.“¹⁹² Je tedy jasné, že navzdory náznakům jisté přívětivosti v řešení problémů spojených hranicí, by v tuto chvíli nemohlo dojít k výraznému zlepšení čínsko-sovětských vztahů a že Sovětský svaz zůstával i nadále pro Čínu nepřitelem.

Posun nastal chvíli, kdy sovětská strana 26. dubna nabídla obnovení rozhovorů v Chabarovsku, ale na nižší úrovni a to pomocí komise pro říční plavbu, která byla vytvořena v roce 1951 a měla se scházet každoročně. Komise naposledy sešla v roce 1967 v Charbinu, v následujícím roce 1968 se čínská strana společné schůzi komise vyhnula.¹⁹³ V květnu 1969 dali Číňané pomocí nóty najevo, že jsou připraveni jednat.¹⁹⁴ Sovětský svaz a Čína pak na základě těchto rozhovorů podepsali 8. srpna protokol o zlepšení podmínek pro plavbu na pohraničních řekách.¹⁹⁵ Ovšem proces předcházející této dohodě byl problematický. V červnu se rozhovory zastavily, protože se Číňané pokusili do nich přivést otázku nerovnoprávnosti stávajících hraničních smluv. Čínská strana pravděpodobně doufala v to, že pokud vytáhne v minulosti osvědčený problém, který již před tím Sověti nechtěli akceptovat, opustí obě strany jednací stůl společně. Jednání pokračovala díky sovětskému nátlaku v podobě uplatnění vojenské hrozby. Thomas Robinson si pod touto hrozbou představuje pohraniční incident z 8. června a cvičení sovětské Tichomořské flotily na pohraničních řekách.¹⁹⁶

Na jednu stranu je sice nápadné, že incident přišel v tuto dobu a v blízkosti Chabarovsku, ale na stranu druhou bych zde s Robinsonem nesouhlasil. Incident 8. června se odehrál na ostrově Goldinskij (Pa-čcha),¹⁹⁷ který se nachází přibližně 105 kilometrů jihovýchodně od Chabarovsku na řece Amur. Incident má samozřejmě čínskou a sovětskou verzi. Tato verze, odvysílaná Rádiem Peking, hovoří o tom, že sovětští pohraničníci vnikli na ostrov a začali střílet na obyvatele a místní domobranu. Pohraničníci přitom měli být podporováni i říčními čluny, přičemž palba vedená

¹⁹² Pracovníci čs. ambasády uvedli, že se jim tyto informace podařilo získat od blíže nespecifikovaných přátel. Nezveřejněné části referátu Lin Piao na 9. sjezdu KS Číny. AMZV, TO Čína 1965-69, čís. jed. 023444, kart. 1.

¹⁹³ SSSR nabízí Čínské lidové republice urovnání (s odvoláním na agenturu TASS). In: *Rudé právo*, 1. 5. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

¹⁹⁴ OSTERMANN, s. 188.

¹⁹⁵ KISSINGER, Henry. *Roky v Bílém domě*, s. 176.

¹⁹⁶ ROBINSON, Thomas. *China confronts the Soviet Union*, s. 268.

¹⁹⁷ Čínsky 八岔 pinyin: Bacha.

z jednoho člunu údajně zapálila obydlí na ostrově. Verze hovoří i o letecké podpoře.¹⁹⁸ Podle sovětské verze vnikla na ostrov skupina Číňanů, která následně zaútočila na sovětské civilní lodníky. Lodníci se na ostrově nacházeli z důvodu opravy navigačního zřízení a jednali tak podle protokolu z roku 1951.¹⁹⁹ Existence dvou verzí incidentu, může vést i k závěru, že celá událost mohla sloužit i čínské straně k tomu, aby naopak jednání komise přerušila, a to může zpochybnit Robinsonovo tvrzení.

Faktor námořního cvičení už reálný je. Mnohokrát v minulosti Sovětský svaz použil vojenských cvičení k nátlaku či demonstraci síly.²⁰⁰ Robinson se bohužel opírá o zprávu od Foreign Broadcast Information Service, které jsou veřejnosti nedostupné. Zpráva se sice vychází z neutajovaných informací a není jasné, z jakých zdrojů sama čerpala, ale dá se předpokládat, že se jednalo zejména o čínský tisk. Robinson totiž zmínil sovětskou Tichomořskou flotilu. Dle mého názoru se zde jedná o zaměnění pojmů, protože se jeví nepravděpodobné, aby námořnictvo operovalo na místech, kde měly své lodě pohraničníci. Jestli se opravdu jednalo o aktivitu námořnictva nebo pohraničnicků není bez získání bližších informací možné.

Čínské vedení protahovalo odpověď na předchozí sovětské nóty až do 24. května 1969 tj. dva měsíce od sovětské nóty z 29. března. Číňané v ní odmítli předešlá sovětská obvinění a stanovili si podmínky, určené pěti body, podle kterých by pak byly ochotni jednat o nové smlouvě o hranicích a jejich delimitaci.²⁰¹ Prohlášení požadovalo za prvé, sovětské uznání nerovnoprávného charakteru předešlých pohraničních smluv. Za druhé Sovětský svaz musí „principiálně“ vrátit Číně všechna území získaná pomocí nerovných smluv. Za třetí, Sověti musí zastavit veškeré provokace a ozbrojené hrozby. Za čtvrté, obě strany by měli uznat nejhlubší místo koryta pohraničních řek jako linii hranice. Za páté, tam, kde běžná praxe místních obyvatel směřovala k porušování hraniční linie, byť z hospodářských pohnutek, se mělo podobným aktivitám zamezit.²⁰²

¹⁹⁸ China accuses Russia of armed intrusion. In: *The Times*, 9. 7. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

¹⁹⁹ GWERTZMAN, Bernard. Russinas, Chinese in New Clash: Trade Protests on Border Raid. In: *Herald Tribune*. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

²⁰⁰ Například během sovětsko-jugoslávské roztržky uspořádala Sovětská armáda řadu cvičení přímo u Jugoslávských hranic. PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. Praha: Karolinum, 1996, s. 45.

²⁰¹ TANG, Peter. Sino-Soviet Territorial Disputes: Past and Present. In: *Russian Review*, 1969, roč. 28, č. 4, s. 411.

²⁰² ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union, s. 267.

Prohlášení také v zásadě opakuje závěry Lin Piaovi politické zprávy z IX. sjezdu o udržení statusu quo a navrhuje tedy, aby řešení proběhlo diplomatickou cestou.²⁰³

Sovětský svaz také pozval Čínu na mezinárodní konferenci komunistických a dělnických stran v Moskvě, která se uskutečnila od 5. do 17. června 1969. Číňané nabídku samozřejmě odmítli. Brežněv na konferenci ve svém projevu kritizoval Mao Ce-tunga a Čínu, navzdory rumunskému požadavku zastavení protičínské polemiky na konferenci.²⁰⁴ Sovětský generální tajemník také vyhlásil blíže nespecifikovanou koncepci systému kolektivní bezpečnosti v Asii. Vzhledem k sovětské snaze Čínu diplomaticky izolovat a odradit i některé západní státy od jejího diplomatického uznání, bylo jasné, že ať už by byla koncepce jakákoli, mířila by zejména proti Číně.²⁰⁵ Čínské Rádio Peking prohlásilo zmíněný systém za bezpečnostní hrozbu pro Čínu, dále se také objevila ve vysílání zmínka o možnosti vzniku sovětsko-americké „nukleární a vojenské“ aliance.²⁰⁶

Snaha obnovit vzájemné rozhovory skončila na mrtvém bodě. Jediným úspěchem bylo obnovení práce společné komise pro říční plavbu a nový protokol upravující plavbu na pohraničních řekách. Co se týče hlavního jednání na nejvyšší úrovni, zablokovalo čínské prohlášení z 24. května 1969 jeho případný další postup. Zejména první podmínka, kterou si stanovilo čínské vedení, byla pro sovětskou stranu nepřekonatelná. Důvod je stejný jako při předchozích jednáních v roce 1964, pokud by Sovětský svaz uznal nerovnoprávný charakter předešlých smluv, ohrozilo by to jeho postavení a v podstatě zpochybnilo územní celistvost státu východně za jezerem Bajkal.

5. 3. Pekingská schůzka a nová jednání

Prolomování ledů mezi Čínou a Sovětským začalo v září 1969 pro světové komunistické hnutí smutnou událostí, smrtí vietnamského vůdce Ho Či Mina. Pohřeb vietnamského vůdce se mohl stát místem setkání zástupců obou zemí, nicméně čínské delegaci v čele s Čou En-laje se podařilo úspěšně vyhnout Kosyginovi a jeho doprovodu a rychle se vrátit zpět do Pekingu. Sověti pak pomocí vietnamského vedení, které informovalo čínskou ambasádu v Hanoji, dali najevo, že Kosygin je ochoten se na své

²⁰³ Prohlášení čínské vlády (zpravodaj ČTK). In: *Rudé právo*, 26. 5. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2092.

²⁰⁴ VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 0211250/3, kart. č. 213.

²⁰⁵ GWERTZMAN, Bernard. Russia Seen Planning Pact Against China. In: *Herald Tribune*, 15. 6. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

²⁰⁶ Fotokopie indického materiálu o ČLR. VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 0211250/3, kart. č. 213.

zpáteční cestě do Sovětského svazu zastavit v Pekingu a vše projednat.²⁰⁷ Mao nesoouhlasil se schůzkou obou představitelů před 10. zářím protože Sovětům nevěřil a trval na tom, že se schůzka uskuteční nikoli ve městě, nýbrž na pekingském letišti. Číňané pak svoji odpověď předali opět pomocí vietnamské strany, která ji poslala Moskvě přes sovětské velvyslanectví v Hanoji. V době, kdy sovětská strana dostala čínskou odpověď, se Kosygin již nacházel v Taškentu. Poté co obdržel nové zprávy, okamžitě změnil trasu své cesty.²⁰⁸

Jednání 11. září na pekingském letišti trvalo skoro tři a půl hodiny. Díky sovětskému Chargé d'affaires v ČLR Alexejovi Ivanovičovi Elizabetionovi známe průběh celé této schůzky. De facto nejdůležitějším výsledkem jednání byly principy, formulované Čou En-lajem, podle kterých se měly vést další rozhovory o hranicích. Prvním z nich bylo zachování současného stavu na hraních. Jako druhý Čou En-laj prosazoval zdržení se ozbrojených srážek a jako třetí princip požadoval stažení vojsk (pravidelné armády) ze sporných oblastí a přiznat vlastní existenci diskutabilních částí území. Kosygin v podstatě s těmito body souhlasil a doplnil je o vlastní doporučení. Podle sovětského lídra se na rozhovorech mělo projednat, komu patří jednotlivé ostrovy na pohraničních řekách. Dále bylo dohodnuto, že veškeré problémy na hranicích budou řešit pohraničníci obou zemí společně a v případě, pokud se tak nepodaří postoupit problém vyššímu velení. Avšak neproběhl zde žádný slib ze strany Sovětského svazu, že nezaútočí.²⁰⁹ Jednání na druhou stranu nebyla bezúčelná, incidenty na hranicích přestaly probíhat, Sověti zastavili svojí polemiku vůči Číně, byly obnoveny obchodní rozhovory a velvyslanci obou zemí z roku 1966 se vrátili do svých funkcí.²¹⁰

Kosyginova dohoda s Čou En-lajem v praxi znamenala, že všechny sporné ostrovy připadnou Číně. Jediný, kdo na tuto skutečnost poukazuje je Dmitrij Rjabuškin. Podle principu o zachování současného stavu na hranicích, ostrovy měly v podstatě zůstat v držení toho, kdo je ve chvíli dohody ovládal. Přecházejícího dne, tedy 10. září, dostali sovětské pohraničníci rozkaz zastavit palbu. V tu chvíli ostrovy Damanskij a Kirkinskij obsadili Číňané.²¹¹ Kosygin pravděpodobně věděl o tom, že jsou ostrovy v čínských rukou a úmyslně souhlasil s Čou En-lajem. Sovětský svaz učinil tento krok

²⁰⁷ BARNOUIN, Barbara a YU CHANGGEN, s. 282.

²⁰⁸ YANG KUISONG. The Sino-Soviet Border Clash of 1969, s. 37; RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 262.

²⁰⁹ GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke*, s. 127-132.

²¹⁰ ROBINSON, Thomas. *China confronts the Soviet Union*, s. 273.

²¹¹ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 264.

ve snaze připravit si výhodnou pozici pro další vyjednávání. Ostrovy neměly ekonomickou ani vojenskou hodnotu, ale i přesto vyvolávala přítomnost čínských vojáků na ostrovech sovětské protesty.²¹²

Při svém bádání jsem narazil i na jiné vysvětlení toho, proč se Kosygin s Čou En-lajem na pekingském letišti tak rychle dohodli. Kosygin údajně pohrozil Číňanům použitím nukleární zbraně v případě pokračování neklidu na hranicích. Hrozba atomového útoku samozřejmě existovala, ale vzhledem k závěrům, které z jednání vzešly a k tomu, že schůzka se odehrála díky sovětské iniciativě, se toto tvrzení jeví jako značně nepravděpodobné. Milan Syruček to pak ve své knize dále rozvíjí o líčení sovětského generála Viktora Ivanoviče Filakova, podle něhož měl Kosygin hrozit podmořskými jadernými výbuchy u čínských břehů, které by vyvolaly obrovské přílivové vlny a vše by vypadalo jako přírodní katastrofa. Zde i sám Syruček přiznává své pohybnosti, ale na druhou stranu tvrdí, že v politice je možné vše.²¹³ Dle mého názoru, je toto vzorová ukázka mýtu, který může vzniknout v souvislosti s každým větším konfliktem, kde nejsou dostupné informace k některým podrobnostem.

O týden později 18. září zaslal Čou En-laj Kosyginovi dopis, který ještě dále upřesňoval podmínky jednání a potvrzoval mírové řešení konfliktu. Z dopisu je patrná snaha předejít eskalaci konfliktu v rozsáhlou válku a přesně stanovit zásady, co mají ozbrojené složky obou států udělat. Jednalo se například o oboustranný slib nenarušování vzdušného prostoru, nepoužívání zbraní a stažení armád ze sporných oblastí.²¹⁴ Kosygin se ve své odpovědi z 26. září vyjádřil pozitivně o tom, že by čínsko-sovětská smlouva o neútočení měla být projednána a podepsána co nejdříve.²¹⁵

Sovětská strana se také 26. září opětovně zeptala, zda nová jednání začnou v Pekingu 10. října. Peking v prohlášení z 8. října souhlasil s novými rozhovory, ale s malou úpravou jejich data.²¹⁶ Čínské vedení totiž věřilo, že datum stanovené pro nové rozhovory je zároveň dnem, kdy začne sovětský útok. V této víře Čou En-laj posunul datum o dalších deset dní na 20. října, aby zajistil více času pro přípravy na

²¹² RYABUSHKIN, Dimitrij. *Origins and Consequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969*, s. 85-86.

²¹³ SYRUČEK, s. 113.

²¹⁴ Letter, Zhou Enlai to Alexei Kosygin, September 18, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110475>

²¹⁵ YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Border Clash of 1969*, s. 39.

²¹⁶ Central Intelligence Agency, Directorate of Intelligence, Office of Current Intelligence, *Sino-Soviet Border Talks: Problems and Prospects*, November 10, 1969, [online] National Security Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/>

útok. Nicméně, tento strach nebyl v podzimních měsících roku 1969 žádnou novinkou. Lin Piao uvedl 30. září celou ČLOA do pohotovosti. Lin totiž věřil, že následujícího dne 1. října, v den 20. výročí založení ČLR, Sověti zaútočí. Když pak v žádném případě útok nepřišel, bylo čínské vedení překvapeno, avšak stále pokračovala válečná psychóza. Strach z války nabyl velikých rozměrů. Těsně předtím, než 20. října začala jednání, opustili všichni vedoucí představitelé Peking.²¹⁷

Sovětská delegace dorazila do Pekingu 19. září v čele s prvním náměstkem ministra zahraničních věcí SSSR Vasilijem Vasilijevičem Kuzněcovem.²¹⁸ Jednání už od svého počátku byla velice problematická a často se zastavovala na mrtvém bodě. Například v listopadu 1969 poukázal britský deník *The Times* na absenci jakéhokoliv oficiálního prohlášení, které by se týkalo vývoje rozhovorů a že se podstatě jednání nikam neposunulo.²¹⁹ Následně 14. prosince hlava sovětské delegace, Kuzněcov opustil Peking v souvislosti se stagnací jednacího procesu.²²⁰ Kuzněcov v Moskvě referoval o hlavních problémech rozhovorů, jako například o tom, že obě strany tento proces vnímají rozdílně. Číňané brali rozhovory jen jako jednání o hranicích, zatímco Sověti si přáli mnohem širší diskusi.²²¹ Nakonec bylo 29. prosince jednání obnoveno a Kuzněcov se měl do Pekingu vrátit v lednu následujícího roku.²²² Během následujících dvaceti let se nepodařilo v jednání dojít ke konečnému modu vivendi. Čínsko-sovětské vztahy i pohraniční otázku zasáhlo v tomto období několik krizových situací. Roku 1974 proběhly menší pohraniční incidenty, z nichž jeden se v květnu týkal kanálu Kazakevičevo u Chabarovsku. Napětí zvýšilo také obsazení jihovietnamských Paracelských ostrovů čínskou armádou a rozhovory byly pozastaveny.²²³ Chvilkové uvolnění přišlo po smrti Mao Ce-tunga v září roku 1976. Avšak v roce 1979 se situace

²¹⁷ LUTHI, s. 344 srov. SHORT, s. 443.

²¹⁸ Sovětská vládní delegace v Pekingu (zpravodaj ČTK). In: *Rudé právo*, 20. 10. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

²¹⁹ BONA VIA, David. Silence on Sino-Soviet border talks. In: *The Times*, 20. 11. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

²²⁰ BONA VIA, David. Soviet negotiator to leave Peking. In: *The Times*, 15. 12. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

²²¹ ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union, s. 280.

²²² BONA VIA, David. Sino-Soviet talks to be resumed. In: *The Times*, 30. 12. 1969. NA ČR, fond MZV VA III, sign. 21 – 75 (32), kart. 2093.

²²³ ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union, s. 287.

opět vyostřila jako důsledek čínské invaze do Vietnamu (únor – březen) a sovětské invaze do Afganistánu (prosinec 1979 – 1989).²²⁴

Změna nastala až po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova, kdy se v druhé polovině 80. let daly věci do pohybu a obě strany dovedly jednání do zdárného konce. Dne 16. května 1991 byla v Moskvě podepsána dohoda mezi SSSR a ČLR o východní části čínsko-sovětské státní hranice. Dohoda stanovila hranici na středě koryta pohraničních řek a obsahovala i domluvu ohledně vytvoření demarkační komise. Vedení nově vzniklé Ruské federace potvrdilo 13. února 1992 dohodu z minulého roku a čínská strana udělala totéž o několik dní později.²²⁵ Po rozpadu Sovětského svazu se pohraniční otázka octla na bedrech postsovětských republik. Pro Čínu to znamenalo vyřešit pohraniční otázku s každým nástupnickým státem separátně. Upravování hraniční linie bylo dovršeno 14. října 2004 podpisem doplňující dohody o rusko-čínské státní hranici. V této dohodě došlo také k vyřešení otázky sporných ostrovů u Chabarovsku (viz obrazová příloha č. 3).²²⁶

5. 4. Mezinárodní reakce

V mezinárodní sféře měl čínsko-sovětský největší důsledky ve Spojených státech amerických. Z počátku nebyly pohraniční incidenty pro americkou vládu v době války ve Vietnamu hlavním centrem pozornosti. Po prvním březnovém incidentu nebyla schopna americká rozvědka sdělit, kdo tento konflikt inicioval. Po delší době analytici CIA odhadovali, že za událostí stojí čínská strana. Čínská iniciativa měla podle nich své základy ve snaze „změnit strany“ nebo ukázat sílu.²²⁷ Podle vzpomínek Henryho Kissingera sovětský velvyslanec Anatolij Fjodorovič Dobrynin na společné schůzce 11. března začal sám mluvit o ussurijském incidentu. Kissinger se snažil Dobrynina odseknout s tím, že se jedná o čínsko-sovětský problém.²²⁸ Nicméně je zvláštní, že Dobrynin sám podobnou vlastní aktivitu ve svých pamětech vůbec nezmiňuje. Je jasné, že toto téma spíše vynechal záměrně, než by na něj zapomněl. Podle mého názoru tak jednal v souvislosti s postojem sovětské, později ruské vlády k událostem na čínsko-

²²⁴ GALEOTTI, Mark. Sino-Russian Border Resolution. In: ELLEMAN, Bruce A, Stephen KOTKIN a Clive H SCHOFIELD. *Beijing's power and China's borders: twenty neighbors in Asia*. Armonk, N. Y.: M. E. Sharpe, 2012, s. 257.

²²⁵ RYABUSHKIN, Dimitrij. Origins and Consequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969, s. 87 – 88.

²²⁶ Celý text dohody je dostupný z <http://russia.bestpravo.ru/fed2004/data03/tex14451.htm> [cit. 2014-05-29]

²²⁷ BURR, s. 81.

²²⁸ KISSINGER, Henry. *Roky v bílém domě*, s. 166.

sovětské hranici, která na toto téma uvalila silné tabu. O Číně samotné se Dobrynin jen zmínil v souvislosti s čínsko-americkým sblížením.²²⁹

Po srpnových incidentech se americká rozvědka i Nixon obávali z možné sovětské vojenské akce proti Číně. Obavy zvyšovaly sovětské vojenské aktivity v pohraničních oblastech, ale také sovětská průzkumná aktivita ohledně preventivního úderu na čínské základny.²³⁰ Jak už jsem zmínil v oddíle o pohraničním konfliktu na hranicích Sin-t'iangu, Kissinger změnil svůj názor na postavení Sovětského svazu v této krizi a začal jej vnímat jako agresora. Po seznámení Nixona s novou situací byla definována nová úloha Spojených států v zaujetí pozice k této krizi. Americká úloha spočívala ve varování Sovětského svazu před útokem na ČLR, dále nedopustit použití jaderných zbraní v případném čínsko-sovětském konfliktu a co nejvíce maximalizovat možnost toho, aby se Sovětský svaz stal hlavním čínským nepřítelem.²³¹ Na schůzi Rady pro národní bezpečnost Nixon vyjádřil přesvědčení, že napadení Číny není v americkém zájmu. Podle Kissinger to byl revoluční moment v zahraniční politice Spojených států. Poprvé v historii americký prezident deklaroval strategický zájem v přežití větší komunistické země, se kterou měly Spojené státy dvě vojenské konfrontace.²³² Američané pak využili rumunský a pakistánský kanál, aby dali Číňanům najevo svojí nabídku obnovit varšavské rozhovory na ambasadní úrovni z minulých let.²³³ Spojené státy podnikly určité kroky, které by zlepšily atmosféru pro budoucí jednání a zároveň působily jako vstřícný signál. Americké vedení se například rozhodlo stáhnout dva torpédoborce z Tchajwanské úžiny, kde pravidelně hlídkovaly.²³⁴ Čímž začalo čínsko-americké sblížení.

Jak Čína, tak i Sovětský svaz se z problému snažili udělat ideologickou otázkou a hledaly podporu mezi komunistickými státy.²³⁵ Státy východní Evropy a Jugoslávie zaujaly k Číně neutrální pozici. Vietnamská lidová republika a KLDŘ oficiálně zaujaly „partyzánskou“ pozici, což mohlo poukazovat na rostoucí vliv čínský vliv.²³⁶ Nicméně pozice KLDŘ byla v postavení vůči Číně specifitější a to tím, že Pchjonghjang lavíroval

²²⁹ DOBRYNIN, Anatoly. *In Confidence: Moscow's ambassador to America's six Cold War presidents* (1962-1986). New York: Times Books, 1995, s. 226.

²³⁰ BURR, s. 86.

²³¹ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 243.

²³² KISSINGER, Henry. *On China*, s. 218.

²³³ BURR, s. 93.

²³⁴ Next Steps in China Policy, October 6, 1969. [online] National Security Archive [cit. 2014-06-12] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/>

²³⁵ DURMAN, s. 127.

²³⁶ MUSTAFA, s. 330.

mezi Pekingem a Moskvou. KLRD také nadále odebírala pomoc z obou zemí, díky které mohl severokorejský režim vůbec existovat. Kim Ir Sem viděl v čínsko-sovětském konfliktu příležitost jak se osvobodit od kontroly a vytvořit tak z KLRD nový element v podobě nového rovnocenného partnera. Je zajímavé, že severokorejské vedení ani tisk se k incidentům nějak nevyjadřovaly, tudíž veřejnost v této zemi neměla žádný přehled o situaci.²³⁷

Z evropských států se na stranu Sovětského svazu postavilo Bulharsko a víceméně prosovětský postoj zastávala většina států Varšavské smlouvy s výjimkou Rumunska. Jeho pozice se odrážela od názoru Nicolae Ceausescu, který v konfliktu viděl polemiku mezi Sověty a Číňany, kterou je nutno pro její škodlivost socialismu zastavit. Co se týče Jugoslávie, tak Mao Ce-tung očekával od jugoslávského vůdce Josipa Broze Tita kritiku Moskvy tak, jako v předchozích krizích, ta ovšem nepřišla.²³⁸ Čínu, kromě Albánie, přímo podporovaly i některé nevládnoucí komunistické strany. Jednalo se o komunistickou stranu Austrálie, Barmy, Cejlonu, Nového Zélandu a Thajska.²³⁹ Tyto strany figurují na seznamu pročínských komunistických stran a organizací, který vytvořili pracovníci polské ambasády v Pekingu. Výše zmíněné strany svůj kurz prezentovaly již dříve, před začátkem konfliktu v roce 1969.²⁴⁰ Ze zprávy o ussurijském incidentu určené pro vedení NDR víme, jakým způsobem Sověti informovali o incidentu. V zásadě se jedná o popis incidentu, obvinění Číny z jeho organizování a poukázání na problémy na hranicích z minulých let.²⁴¹ Z nekomunistických států zaujala jednoznačnou pozici Indie, která podporovala Sovětský svaz. Čínský rozhlas na to reagoval prohlášením, že se Indie s použitím sovětských zbraní připravuje na válku s Čínou.²⁴²

²³⁷ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 17/6, kart. č. 213.

²³⁸ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 132 – 136.

²³⁹ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213.

²⁴⁰ Přehled pročínských komunistických stran a skupin ve světě. VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 021250/13, kart. č. 213.

²⁴¹ OSTERMANN, s. 189.

²⁴² VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 0211250/3, kart. č. 213.

6. Příčiny a pohraničního konfliktu

Pro vysvětlení příčin pohraničního konfliktu je důležité rozdělit jej na dvě části. V první části se zaměřuji na zahájení konfliktu a na specifické aspekty, které k této krizi mohly vést či ji nepřímo ovlivnily. V druhé části se věnuji motivaci pro eskalaci napětí a tudíž i pro další incidenty, která se po zkoumání mezinárodní reakce a snahy o znovu otevření jednání jeví mnohem jasněji.

6. 1. Zahájení konfliktu

Protože je otázka motivace pro rozpoutání pohraničního konfliktu velice složitá, je odpověď nutno rozdělit do dvou chronologicky řazených oddílů. Nejprve je nutno se zaměřit na 2. březen 1969, tj. první bitvu na ostrově Damanskij. V období do roku 1969 se hranice stala svědkem tisíců incidentů a provokací. Z dnešního pohledu na celkovou situaci vyplývá závěr, že by k proměně charakteru incidentů nakonec stejně došlo. Podle Bubeninových vzpomínek se objevily případy, kdy výsledkem střetů byli i mrtví nebo se situace vyostřila až k nutnosti použití zbraní.²⁴³

Čínská strana ovšem tuto samovolnou eskalaci předběhla řízenou vojenskou operací, v jejíž souvislosti se objevuje i vysvětlení o možné místní iniciativě, kterou měli na svědomí velitelé z nižší úrovně velení. Ta se dá vzhledem k velikosti příprav vyloučit, ale je možné, že od nižších důstojníků přicházely podněty požadující podobnou akci. Regionální úroveň představuje možné vysvětlení. Velitel Šen-angského vojenského okruhu mohl chtít demonstrovat svoji důležitost Lin Piaovi ve chvíli, kdy ČLOA hrála v této fázi Kulturní revoluce vedoucí roli.²⁴⁴ Lin Piao samotný mohl mít i své důvody a Mao Ce-tung také nezůstával stranou. Sám vidím počátek iniciativy u vojáků na hranicích, místní velitelé mohli požadovat odvetnou vojenskou akci vzhledem k dosavadnímu vývoji na hranicích, ale nejednali na „vlastní pěst“. Požadovaná akce pak mohla být atraktivní jak pro vojenské velení, tak pro civilní vedení státu a strany, proto aby oživilo již dříve připravovaný plán.

Jako důvody, které mělo čínské vedení, aby podobnou akci odsouhlasilo, se často uvádí dva faktory. Prvním je vnitropolitická a vnitrostranická situace Číny. Celá země byla rozvrácena Kulturní revolucí, která zapříčinila rozvrat národního hospodářství a čínské společnosti. Incident, který by poukázal na zahraničně-politický

²⁴³ Viz kapitola č. 4.

²⁴⁴ ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union, s. 262.

problém, mohl odvést pozornost veřejného mínění od domácích problémů. Nepřátelství Sovětského svazu mohlo čínskému vedení naznačit možnost obvinít Sověty z odpovědnosti za čínské problémy.²⁴⁵ Vnější nebezpečí přispělo k uklidnění vnitřní situace. V srpnu v souvislosti s hrozbou sovětského útoku ÚV KS Číny při vyhlášení mobilizace z 28. srpna 1969 všechny masové organizace neprodleně rozpustil a zakázal nezávislé skupiny.²⁴⁶ Mao Ce-tong a Lin Piao mohli konflikt využít pro zlepšení své pozice na nadcházejícím IX. sjezdu KS Číny. Lin Piaoova armáda měla na sjezdu převahu a delegáti, kteří měli uniformu ČLOA měli většinu.²⁴⁷ Vítězná bitva vybojovaná se zahraničním nepřítelem mohla pozici armády na sjezdu vylepšit. Mao mohl zase incident využít ke konsolidaci strany, která byla roztroušena na různé frakce. V té době tu byla armáda, radikálové podporující Kulturní revoluci, staří straničtí veteráni, byrokraté a i podporovatelé těch, kteří byly smeteni Kulturní revolucí, jako Liou Šao-čchi.²⁴⁸

Dalším motivy jsou zahraničně-politického charakteru. Možnou roli sehrála Brežněvova doktrína a její uplatnění v podobě invaze do Československa v srpnu 1968. Čínský postoj mohl na Sovětský svaz působit jako signál, že se Čína v případě podobného postupu hodlá bránit.²⁴⁹ Paradoxně jak se později ukázalo, byl to právě čínský postup a napětí na hranicích, co vyvolalo v Sovětském svazu diskuzi ohledně aplikace Brežněvovy doktríny na Čínu. Přímá vojenská konfrontace mohla Číně také přinést lepší pozici pro sblížení se západem. Pomineme-li prozatím Spojené státy, přicházela snaha prozkoumat možnost navázání styku s Čínou. Podle postřehů v diplomatickém sboru, na které poukazují pracovníci československé ambasády v Číně, se o takovou možnost zajímalo například Rakousko, Belgie, Itálie a Kanada. Podle zpráv byla činnost Kanady nejkonkrétnější, avšak narážela na určité překážky. Kanada zastávala tzv. teorii dvou Čín, tj. uznává existenci Čínské republiky na Tchaj-wanu, což byl pro ČLR nepřekonatelný problém.²⁵⁰ Čína také začala navazovat neoficiální styky se Spolkovou republikou Německo, které se v minulých letech týkaly obchodních

²⁴⁵ RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*, s. 110.

²⁴⁶ The CCP Central Committee's Order for General Mobilization in Border Provinces and Regions, August 28, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110473>.

²⁴⁷ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/3, kart. č. 213.

²⁴⁸ RYABUSHKIN, Dimitrij. *Origins and Consequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969*, s. 77.

²⁴⁹ BURR, s. 82; SCHICHOR, s. 139; ROBINSON, Thomas. *China confronts the Soviet Union*, s. 263; RYABUSHKIN, Dimitrij. *Origins and Consequences*, s. 78 – 79.

²⁵⁰ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/14, kart. č. 213

záležitostí. Nicméně neexistovala žádná oficiální obchodní dohoda mezi Bonnem a Pekingem, ale i přesto byla SRN v letech 1967 – 1968 druhým největším Čínským obchodním partnerem hned po Japonsku. Je potřeba říci, že bez ohledu na neklid v socialistickém táboře, Čína například podepsala novou obchodní dohodu s Československem 16. června 1969.²⁵¹

Incident z 2. března bývá dáván do souvislosti ke vztahům mezi Čínou a SRN. V březnu 1969 měly v SRN proběhnout prezidentské volby, které měly zahrnovat i západní Berlín. To se sice nelíbilo Sovětskému svazu, ale nakonec přešel volby mlčením a smířlivým postojem. Sověti se za svůj postoj v těchto volbách a vůbec za postoj v otázce západního Berlína stali terčem opravdu silné čínské kritiky.²⁵² Na tuto skutečnost poukazuje například Oleg Borisovič Borisov. Incident mohl sloužit odlákání pozornosti od německých voleb, ovšem na druhou stranu to mohlo vyhovovat Sovětům i západoněmecké vládě.²⁵³

Robinson uvedl, že nejvíce populárním vysvětlením je kombinace všech zahraničněpolitických možností.²⁵⁴ Osobně si myslím, že tyto možnosti jsou spíše sekundárními důvody. Zde obraťme pozornost ke Spojeným státům americkým. Podle vzpomínek Maova osobního lékaře dr. Li Čchi-suj mu předseda v souvislosti s konfliktem položil otázku: „*Zamyslete se nad tímto: na severu a na západě máme Sovětský svaz, na jihu Indii a na východě Japonsko. Co budeme dělat, když se všichni spojí a nejdnou na nás ze všech stran zaútočí?*“ Doktor Li nebyl schopen předsedovi odpovědět a on pak své myšlenky dále rozvinul: „*Zamyslete se, za Japonskem stojí Spojené státy. Cožpak už naši předkové nevyjednávali se vzdálenými zeměmi, aby mohli bojovat se nepřátelskými sousedními státy?*“ Mao svůj záměr ještě podtrhl prohlášením: „*Mezi Spojenými státy a Sovětským svazem je rozdíl. Spojené státy nikdy nezabraly žádné čínské území. A nyní mají v Americe nového prezidenta, Nixona, který je zapřisáhlým pravičákem. S pravičáky jedním rádem, protože na rozdíl od levičáků říkají to, co si myslí.*“²⁵⁵ Snaha o čínsko-americký dialog probíhala už dříve prostřednictvím varšavských rozhovorů.²⁵⁶ Americké vedení vnímalo čínsko-sovětské ideologické neshody jako dočasnou hádku a Mao tím pádem potřeboval argument o vážném

²⁵¹ VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 0211250/3, kart. č. 213.

²⁵² VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/25, kart. č. 213.

²⁵³ BORISOV, s. 423. srov. KISSINGER, Henry. *Roky v bílém domě*, s. 166.

²⁵⁴ ROBINSON, Thomas. *China confronts the Soviet Union*, s. 264.

²⁵⁵ LI ČCHI-SUJ, s. 319.

²⁵⁶ OKOROKOV, s. 231. KISSINGER, Henry. *On China*, s. 221.

charakteru roztržky. Přímá argumentace pomocí krvavé srážky bez rizika veliké války a tím Damanskij mohl být.²⁵⁷ Philip Short poukazuje na to, že sovětská strana tento úmysl neprohlédla a dále zvyšovala vojenský nátlak.²⁵⁸ Dá se tedy říci, že první pohraniční bitva, je tedy počátkem snahy o „změnu strany“. Čína zkrátka plánovala využít druhou světovou mocnost, aby se dostala z izolace, do které upadla po roztržce se Sovětským svazem.

6. 2. Eskalace napětí a četnosti incidentů na hranicích

Druhá bitva na ostrově Damanskij nezapadá do čínských motivů. Jak už jsem dříve zmiňoval je pravděpodobné, že se jednalo o sovětskou akci hnanou motivem pomsty, která se během svého průběhu vymknula z rukou. Bohužel absence přesných dat nám neumožňuje říci, kdo by v tomto případě o akci rozhodl a proč. Skutečnost, že v období od března do léta 1969 postrádáme větší známý incident je poněkud zvláštní. Pokud se podíváme na průběh pokusů o znovuotevření jednání mezi Čínou a Sovětským svazem, můžeme najít jistou spojitost mezi tímto procesem a zvyšováním vojenského napětí. V létě probíhala jednání společné plavební komise v Chabarovsku, která nakonec dospěla k nějakému výsledku. Ve chvíli, kdy se rozhovory zasekly na mrtvém bodě, použili Sověti vojenský nátlak.²⁵⁹ I přesto, že došlo k podepsání nového protokolu o říční v plavbě, v následujících dnech se rozhořely nové střety.

V průběhu srpna 1969 se k pohraničním problémům přidala hrozba sovětského preventivního útoku a nukleární války. Davydovův průzkum ve Spojených státech nebyl ojedinělou sovětskou aktivitou v tomto směru. Sovětský svaz zjišťoval případné reakce na útok i u dalších komunistických stran. Již dříve jsem v této souvislosti zmínil komunistické strany Itálie a Finska. Nicméně Sověti zaslali dopis i komunistické straně Austrálie, ve kterém se dotazovali na reakce v případě útoku proti Číně.²⁶⁰ Australané případnou čínsko-sovětskou válku nazvali „kolosální pohromou“ a poslali dopis dalším bratrským stranám, ve kterém žádali pomoc se zastavením takovéto katastrofy.²⁶¹ Důležité je, že komunistická strana byla silně pročínská a k podobnému směru

²⁵⁷ RYABUSHKIN, Dimitrij. *Origins and Consequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969*, s. 77 srov. SHORT, s. 442.

²⁵⁸ SHORT, s. 442.

²⁵⁹ VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 0211250/3, kart. č. 213.

²⁶⁰ BURR, s. 92.

²⁶¹ Intelligence Note, War Between Russia and China: A Communist Nightmare, 23 September 1969. [online] National Security Archive [cit. 2014-06-12] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/>

inklinovala i komunistická strana Finska.²⁶² To, že se sovětská strana dotazovala i těch komunistických stran, které se nedržely kurzu KSSS, značí o snaze dostat informaci o připravovaném útoku do čínských rukou. Spojíme-li to se zvýšenou sovětskou vojenskou aktivitou v pohraničních oblastech, šlo tedy o prostředek, který měl čínskou stranu postrašit. Jedná se tedy o jeden z faktorů sloužící k vojenskému nátlaku na Čínu.

Kromě tlaku, který měl Číňany dostat k jednacímu stolu, mohli sovětské vojenské aktivity svědčit o strachu z čínského jaderného arzenálu. Domnívám se, že čínské jaderné zbraně hrály roli při nejmenším v sovětském strategickém uvažování. Ze sovětského pohledu mohla krizovou situaci znamenat i samotná Kulturní revoluce. Během tohoto období upadla Čína do chaosu a místy dokonce do občanské války.²⁶³ Ze zahraničního pohledu působila takováto situace značně nepřehledně a frakční boj toto jen podporoval. Čína vlastnila přibližně 130 atomových bomb, což v porovnání s arzenálem Sovětského svazu není významné číslo.²⁶⁴ Ovšem i jedna bomba je nebezpečná v rukou jakékoli radikální skupiny. Když Davydov mluvil o potlačení čínské jaderné hrozby, mohl i takovýto faktor do ní zahrnout. Avšak bez nově zveřejněných archivních materiálů nevíme, s čím sovětský generální štáb kalkuloval a jaké by byly jeho cíle v případě války s Čínou.

Shrneme-li to, tak druhou polovinu pohraniční krize podporoval Sovětský svaz zvyšováním vojenského napětí a diplomatických tlakem, jehož cílem bylo obnovení rozhovorů o hranicích a s velikou pravděpodobností dokázání svého mocenského postavení.

²⁶² VUA-VHA, fond MNO 1969, čj. 021250/13, kart. č. 213.

²⁶³ RADCHENKO, Sergey. *Two Suns in the heavens*, s. 202; SHORT, s. 424.

²⁶⁴ VUA-VHA, fond MNO 1969, sign. 31 16/20, kart. č. 213.

8. Závěr

Sovětský svaz a Čínská lidová republika spolu zpočátku tvořily silný spojenecký blok, který se pod vlivem ideologických rozporů začal hroutit. Čínsko-sovětský pohraniční problém měl hluboké historické kořeny ještě z doby, kdy vládu nad Ruskem držel car. V 50. letech, tedy v období přátelství mezi Sovětským svazem a Čínou se pohraniční otázka nestala stěžejním bodem vzájemných vztahů, ba dokonce obě strany ji takřka neřešily. Jediným ujednáním, které v této době vzniklo, byla smlouva z roku 1951 upravující pravidla pro plavbu na pohraničních řekách. V druhé polovině 50. let se obě země dostaly do rozporu ohledně Stalinova odkazu a rozhořela se ideologická roztržka vedoucí k rozvázání spolupráce a odvolání všech sovětských poradců z ČLR. Od počátku 60. let se začal objevovat pohraniční problém v podobě organizovaných provokací a narušování linie hranice. Určitým varováním měla být pro Sovětský svaz čínsko-indická pohraniční válka, ve které Sověti nepřímo podpořili Indii, což v očích Číňanů a jejich vůdce Mao Ce-tunga představovalo další křivdu v pořadí již druhou, po sovětském nezapojení do korejské války.

Když obě strany usedly k jednacímu stolu v roce 1964, nepodařilo se rozhovory dovést do úspěšného konce. Jednak v tom sehráli roli pro Sověty přehnané čínské požadavky a také vůdci obou zemí. Největší ránu rozhovoru uštědřil Mao svým prohlášením o sovětské okupaci bývalého čínského území, de facto té části Sibiře od jezera Bajkal až po Vladivostok. Od této chvíle začaly problémy na společných hranicích nabývat na intenzitě, s čímž souvisí značná militarizace celého problému. Sovětský svaz podnikl celou řadu kroků, aby si v této oblasti zajistil strategickou výhodu. Pro Čínu znamenalo zvyšování sovětské vojenské přítomnosti značný problém, a když Sovětský svaz uzavřel novou obranou dohodu s Mongolskou lidovou republikou a poslal do této země své vojenské síly, museli Číňané část svých vojsk z jihu přemístit na sever. Můžeme říci, že pohraniční problém byl použit jako zbraň pro další rozdmýchávání vzájemných neshod.

V roce 1968 napětí na hranicích začalo kulminovat a při incidentech se objevili první mrtví. Čínské vojenské velení začalo připravovat odvetnou akci. Nakonec okolností nedovolily realizovat plán přepadu sovětských pohraničnicků v roce 1968. Kvůli rostoucímu napětí v oblasti ostrova Damanskij se čínské vedení rozhodlo provést takovouto akci právě zde. Dne 2. března 1969 proběhl ozbrojený incident v rámci

čínsko-sovětského pohraničního sporu. Incidentu se v obou zemích dostalo teatrální propagandy a mediální pozornosti.

Během několika dní po prvním incidentu obě strany začaly posilovat své síly v oblasti ostrova Damanskij a 15. března 1969 došlo k další srážce. Druhá bitva byla o mnoho větší než ta předešlá, ze sovětské strany se do ní zapojily i tehdy nové zbraně. Na rozdíl od předchozí bitvy zasáhli do situace příslušníci pravidelné Sovětské armády. Není zde jasné, kdo tuto bitvu skutečně začal. Je pravděpodobné, že sovětská strana chtěla vlákat Číňany do pasti, a tím se pomstila za přepadení z 2. března. Od této chvíle na hranici probíhaly přestřelky.

V období od druhé bitvy na ostrově do léta 1969 se neudála žádná větší bitva, až počátkem srpna na hranicích mezi sovětskou republikou Kazachstán a čínskou autonomní oblastí Sin-ťiang. V té době již docházelo k prvním vzájemným jednáním, které byly výsledkem sovětského diplomatického a vojenského tlaku. Na rozdíl od první bitvy na ostrově Damanskij, která byla čistě čínskou iniciativou, byly ostatní větší incidenty pravděpodobně řízeny sovětskou stranou.

Čínské důvody pro zahájení takové krize jsou složité. Je jasné, že určitou sekundární roli v tom hrála i vnitropolitická situace Číny. Nicméně hlavním motivem byla snaha změnit směr zahraniční politiky a docílit strategické výhody nad Sovětským svazem pomocí sblížení se Spojenými státy. Pohraniční konflikt měl být jen prostředek k tomu, aby světu ukázal, že čínsko-sovětská roztržka není jen ideologickou hádkou v socialistické rodině. Na druhou stranu Čína musela ukázat Sovětskému svazu sílu. Po srpnových událostech v Československu představoval Sovětský svaz pro Čínu hrozbu. Možnost uplatnění Brežněvovy doktríny na Čínu nebyla nereálná a čínské vedení chtělo demonstrovat, že se v takovém případě hodlá bránit.

Sovětské motivy byly jiné. Vedení Sovětského svazu plně nerozpoznalo čínské záměry a začalo pomocí tlaku a izolace nutit Čínu ke znovuotevření rozhovorů. Když v létě 1969 byla obnovena práce plavební komise, nepokračovala její následná činnost hladce, byť dosáhla nového protokolu o plavbě na pohraničních řekách. V tomto období se objevila i možnost sovětského preventivního útoku proti čínským jaderným zařízením. Sověti chytře využili pročínských komunistických stran, aby dostaly k Číňanům informace o tom, jak jejich armádní velení plánuje preventivní útoky.

Tato aktivita mohla být zároveň opravdovým průzkumem reakcí na sovětský útok. Sověti vyzvídali postoj Spojených států, nastane-li takováto situace. Napětí se v tuto chvíli dostalo do svého nejvyššího bodu. Čína se tudíž začala připravovat na nadcházející konflikt, nicméně situaci zklidnila schůzka mezi Čou En-lajem a Kosyginem, v září 1969 na Pekingském letišti, po které se incidenty na hranicích již neodehrávaly.

I přesto, že se obě strany dohodly na zahájení nových jednání, vidělo čínské vedení v Sovětském svazu hrozbu a nové rozhovory vnímalo jako zástěrku pro překvapivý útok. Zejména v říjnu 1969, než nové rozhovory odstartovaly, trpělo čínské vedení hysterií a samo si stanovovalo data sovětského útoku. Dokonce Čou En-laj kvůli této nedůvěře posunul původní datum začátku jednání o deset dní, aby získal více času na válečné přípravy. Když pak žádný sovětský útok nepřišel, byli všichni překvapeni. Nicméně jednání nepřinášela žádný úspěch a byla několikrát přerušena. Novou dohodu o hranicích se Číně a Sovětskému svazu podařilo uzavřít až v roce 1991.

Jaké měl pohraniční konflikt důsledky? Čína se díky sovětské hrozbě vnitřně konsolidovala, byť stále probíhala Kulturní revoluce. V zahraniční politice to vedlo ke změně postavení ČLR a vzniku tzv. mocenského trojúhelníku USA – SSSR – ČLR. Sblížení se Spojenými státy znamenalo další krok na čínské cestě k přijetí do OSN a vyvázání se z mezinárodní izolace. Spojené státy získaly pro sebe „čínskou kartu“ a mohly tak pomocí triangulární politiky dosáhnout určitých výhod v soupeření se Sovětským svazem. Situace se pro Sovětský svaz víceméně zhoršila, neboť už ve svých strategických plánech musel počítat také s druhou frontou na hranicích s Čínou. Vzniklá situace si vynutila zvýšení stavu ozbrojených sil Sovětského svazu na Dálném východě a ve střední Asii, což znamenalo značné finanční výdaje.

9. Prameny a literatura

9.1. Prameny

9.1.1. Archivní prameny

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv

- Ministerstvo národní obrany 1968
- Ministerstvo národní obrany 1969

Národní archiv České republiky

- Výstrižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České Republiky

- Teritoriální odbor - Čína

9.1.2. Prameny dostupné online

Marxist Internet Archive

- Lin Biao, Report to the Ninth National Congress of the Communist Party of China, April 14, 1969. [online] Marxist Internet Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <https://www.marxists.org/reference/archive/lin-biao/1969/04/01.htm>.

The National Security Archive

- Central Intelligence Agency, Directorate of Intelligence, Office of Current Intelligence, Sino-Soviet Border Talks: Problems and Prospects, November 10, 1969, [online] National Security Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/>
- Next Steps in China Policy, October 6, 1969. [online] National Security Archive [cit. 2014-06-12] Dostupné z <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB49/>

Wilson Center Digital Archive

- Mao Zedong's Talk at a Meeting of the Central Cultural Revolution, March 15, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111241>
- The CCP Central Committee's Order for General Mobilization in Border Provinces and Regions, August 28, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110473>

- Zhou Enlai's Report to Mao Zedong and Mao's Comments, March 22, 1969. [online] Wilson Center Digital Archive [cit. 2014-05-29] Dostupné z <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110473>

9. 1. 3. Vydané prameny a paměti

BUBENIN, Vitalij Dmitrievič. *Krovavýj sněg Damanskogo: Sobytija 1966 – 1969*. Moskva: Žukovskij, Granica, Kulčkovovo pole, 2004, 189 s.

DOBRYNIN, Anatoly. *In Confidence: Moscow's ambassador to America's six Cold War presidents (1962-1986)*. New York: Times Books, 1995, 679 s.

GROMYKO, Andrej Andrejevič. *Pamjatnoje, Tom 2*. Moskva: Izdatelstvo političeskoj literatury, 1988, 413 s.

KISSINGER, Henry. *Roky v Bílém domě*. Praha: BBart, 2006, 1405 s.

LI ČCHI-SUJ. *Soukromý život předsedy Maa*. Praha: ETC Publishing, 1996, 377 s.,

MAR, Naum Josifovič. *Ostrov Damanskij : mart 1969*. Moskva: Znaniye, 1969, 59 s.

CHOLMOGOROV, Michail Konstantinovič. *Geroi ostrova Damanskij : Dokumenty, gazetnyje korrespondencii, fotografii*. Moskva: Molodaja gvardija, 1969, 159 s.

CHRUŠČOV, Nikita Sergejevič. *Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova: magnetované nahrávky z období glasnosti*. Brno: Jota, 2000, 226 s.

9. 2. Literatura

9. 2. 1. Monografie

BORISOV, Oleg Borisovič. *Sovětsko-kitajskie Otnašenija*. Moskva: Mysl, 1977, 582 s.

BARNOUIN, Barbara a YU CHANGGEN. *Zhou Enlai: A Political Life*. Hong Kong: The Chinese University Press, 2006, 397 s.

BAŽANOV, Jevgenij Petrovič. *Kitaj i vnějšij mir*. Moskva: Meždunarodnye otnašenija, 1990, 352 s.

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*. Praha: KMa, 2005, 1029 s.

DITTMER, Lowell. *Sino-Soviet normalization nad its international implications, 1945-1990*. Seattle: University of Washington Press, 1982, 373 s.

DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964-1991*. Praha: Karolinum, 1998, 531 s.

- EDMONDS, Robin. *Soviet Foreign Policy: The Brezhnev Years*, Oxford: Oxford University Press, 1983, 285 s.
- ELLEMAN, Bruce A. *Modern Chinese warfare, 1795-1989*. New York: Routledge, 2001, 363 s.
- FAIRBANK, John King a Martin HÁLA. *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 665 s.
- GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Piaťdesiat let s Kitajem*. Moskva: Vagrius, 2011, 347 s.
- GALENOVIČ, Jurij Michajlovič. *Rossija i Kitaj v XX. Věke: granica*. Moskva: Izogra, 2011, 335 s.
- CHRISTOPHER, Andrew a Vasilij MITROCHIN. *Operace KGB a studená válka: Mitrochinův archiv II*. Praha: Rozmluvy, 2008, 502 s.
- JIAN CHEN. *Mao's China and the Cold war*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001, 400 s.
- KISSINGER, Henry. *On China*. Londýn: Penguin, 2011, 608 s.
- LAVRENOV, Sergej Jakovljevič a Igor Michajlovič POPOV. *Sovetskij Sojuz v lokalnych vojnach i konfliktach*, Moskva: AST, 2003, 784 s.
- LUTHI, Lorenz M. *The Sino-Soviet split: Cold War in the communist world*. Princeton: Princeton University Press, 2008, 375 s.
- MARIE, Jean-Jacques. *Stalin*. Praha: Naše Vojsko, 2011, 727 s.
- MUSALOV, Andrej. *Damanskij i Žalanaškol: Sovětsko-kitajskij voorruzhennyj konflikt 1969 goda*. Moskva: Eksprint, 2005, 43 s.
- NIKOLAJEV, A. I. ed. *Na straže granic Otečestva: Pograničnyje vojska Rossii v vojnach i voorzřennyh konfliktach XX. v*. Moskva: Granica, 2000, 500 s.
- OKOROKOV, Alexandr Vasilijevič. *V Bojach za podněbesnuju: Russkij sled v Kitae*. Moskva: Veče, 2013, 336 s.
- PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. Praha: Karolinum, 1996, 91 s.
- PROCHOROV, A. *K voprosu o sovětsko-kitajskoj granice*. Moska: Meždunarodnye otnašenija, 1975. 287 s.

RADCHENKO, Sergey. *Two suns in the heavens: the Sino-Soviet struggle for supermancy 1962-1967*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2009, 315 s.

RJABUŠKIN, Dimitrij Sergejevič. *Mify Damanskogo*. Moskva: Act, 2004, 396 s.

SHORT, Philip. Mao. Praha: BB art, 200, 558 s.

SYRUČEK, Milan. *Tajná zbraň na Ussuri: záhady sovětsko-čínského konfliktu z března 1969*. Praha: Epoque, 2010, 120 s.

ŠIROKORAD, Alexandr Borisovič. *Rossija i Kitaj: konflikty i sotrudničestvo*. Moskva: Veče, 2004, 446 s.

TAUBMAN, William. *Chruščov: člověk a jeho doba*. Praha: BB art, 2005, 846 s.

XIAOBING LI. *A history of the modern Chinese Army*. Lexington: University Press of Kentucky, 2007, 413 s.

9. 2. 2. Studie, statě a odborné články

BURR, Wiliam. Sino-American Relations, 1969: The Sino-Soviet Border War nad Steps Towards Rapprochement. *Cold War History*, 2001, roč 1, č. 3, s. s. 73-112.

CLUBB, Edmunnd. Armed Conflict in the Chinese Bordelands, 1917-50. In: GARTHOFF, Raymond L. *Sino-Soviet Military Relations*. Frederick A. Preager, New York, 1966, s. 9-43.

FLETCHER, Josef. Sino-Russia relations 1800-62. In: Fairbank, John King. *The Cambridge History of China: Late Ch'ing, 1800-1911*, Part I., Volume 10. New York: Cambridge University Press, 1978, s. 318-350.

GALEOTTI, Mark. Sino-Russian Border Resolution. In: ELLEMAN, Bruce A, Stephen KOTKIN a Clive H SCHOFIELD. *Beijing's power and China's borders: twenty neighbors in Asia*. Armonk, N. Y.: M. E. Sharpe, 2012, s. 251-265.

GOLDSTEIN, Lyle. Return to Zhenbao Island: Who Started Shooting and Why it Matters. In: *The China Quarterly*, 2001, č. 168, s. 985-997.

LI DANHUI. Comrades Plus Brothers: Sino-Soviet Border Relation in the 1950's. In: *The Cold War History of Sino-Soviet relations*. Curych: Parallel History Project on Cooperative Security , 2005, s. 1-13.

- LIN YUNHUI. The 20th Party Congress of the Soviet Union and Ma Zedong's Toruous Path. In: *The Cold War History of Sino-Soviet Relations*. Curych: Parrallel History Project on Cooperative Security, 2005, s. 1-14.
- LÜTHI, Lorenz. The People's Republic of China and the Warsaw Pact Organization 1955-63. In: *Cold War History*, 2007, roč. 7, č. 4, s. 479-494.
- MAXWELL, Neville. How the Sino-russian boundary conflict was finally settled: From Nerchinsk 1689 to Vladivostok 2005 via Zhenbao Insland 1969. In: *Critical Asian Studies*, 2007. Roč. 39, č. 2, s. 229-253.
- MINGJIANG LI. Ideological dilemma: Mao's China and the Sino-Soviet split 1962-63. *Cold War History*, 2011, roč. 11, č. 3, s. 387-419.
- MUSTAFA, Zubeida. The Sino-Soviet border problem. In: *Pakistan Horizon*, 1969, roč. 22, č. 4, s. 321-331.
- OSTERMANN, Christian. East German documents on the border conflict, 1969. In: *Cold War History Project Bulletin*, zima 1995/1996, č. 6 – 7, s. 186-193.
- ROBINSON, Thomas. The Sino-Soviet border dispute: background, development and the March 1969 clashes. In: *The American Political Science Review*, Prosinec 1972, roč. 66, č. 4, s. 1175-1202.
- ROBINSON, Thomas. China confronts the Soviet Union: warfare and diplomacy on China's Inner Asian frontiers. In: FAIRBANK, John a Roderick MACFARQUHAR. *The Cambridge History of China: The People's Republic, Part 2, Volume 15*. New York: Cambridge University Press, 1991, s. 218-302.
- RADCHENKO, Sergej. New Documents on Mongolia and the Cold War. In: *Cold War History Project Bulletin*, zima 2008, č. 16, s. 341-366.
- RYABUSHKIN, Dimitrij. Origins and Conaequences of the Soviet-Chinese Border Conflict of 1969. In: IWASHITA, Akihiro. *Eager Eyes Fixed on Eurasia - Russia and its Eastern Edge*. Sapporo: SRC Slavic Eurasian Research Center, 2007, s. 73-91.
- RYABUSHKIN, Dimitrij. New Documents on the Sino-Soviet Ussuri Border Clashes of 1969. In: WOLF, D., IWASHITA A. a P. RICHARDSON. *Eurasia Border Review Special Issue..* Sapporo: SRC Slavic Eurasian Research Center, 2012, s. 161-174.

SHICHOR, Yitzhak. The Great Wall of Steel: Military and Strategy in Xinjiang. In: STARR, Frederick. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, 120-160.

TANG, Peter. Sino-Soviet Territorial Disputes: Past and Present. In: *Russian Review*, 1969, roč. 28, č. 4, s. 403 – 415.

TOOPS, Stalney. The Demography of Xinjiang. In: STARR, Frederick. ed. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, s. 241-263.

WEIMER, Calla. The Economy of Xinjiang. In: STARR, Frederick. *Xinjiang: China's Muslim borderland*. New York: M. E. Sharpe Inc., 2004, s. 163-189.

YANG KUISONG. *The Sino-Soviet Alliance and Nationalism: A Contradiction*. In: *The Cold War History of Sino-Soviet Relations*. Curich: Parallel History project on Cooperativ Security, 2005, s. 1-12.

YANG KUISONG. The Sino-Soviet Border Clash of 1969: From Zhenbao Island to Sino-American Rapprochement. In: *Cold War History*, 2000, roč. 1, č. 1, s. 21-52.

9. 2. 3. Webové stránky

Stránky věnované pohraničnímu konfliktu. www.damanski-zhenbao.ru

Fotografický blog věnovaný Rusku. www.englishrussia.com

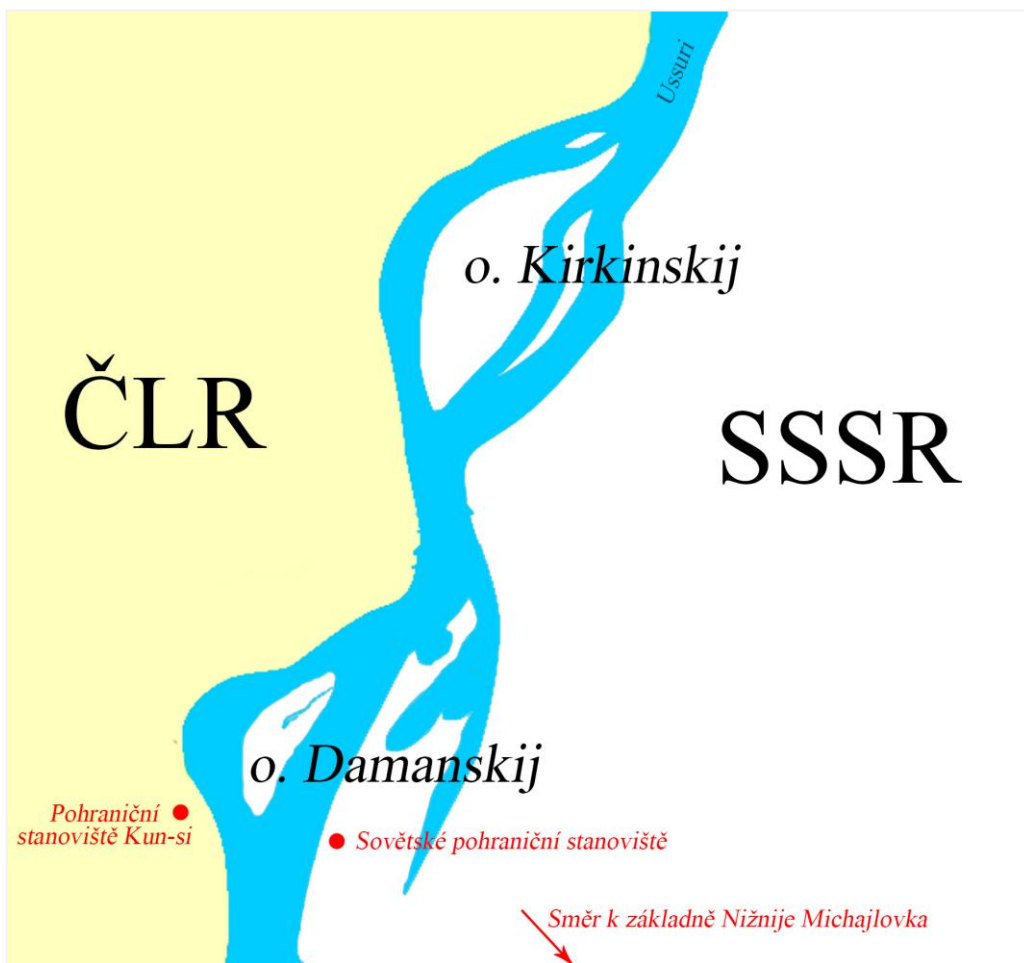
10. Přílohy

Seznam příloh

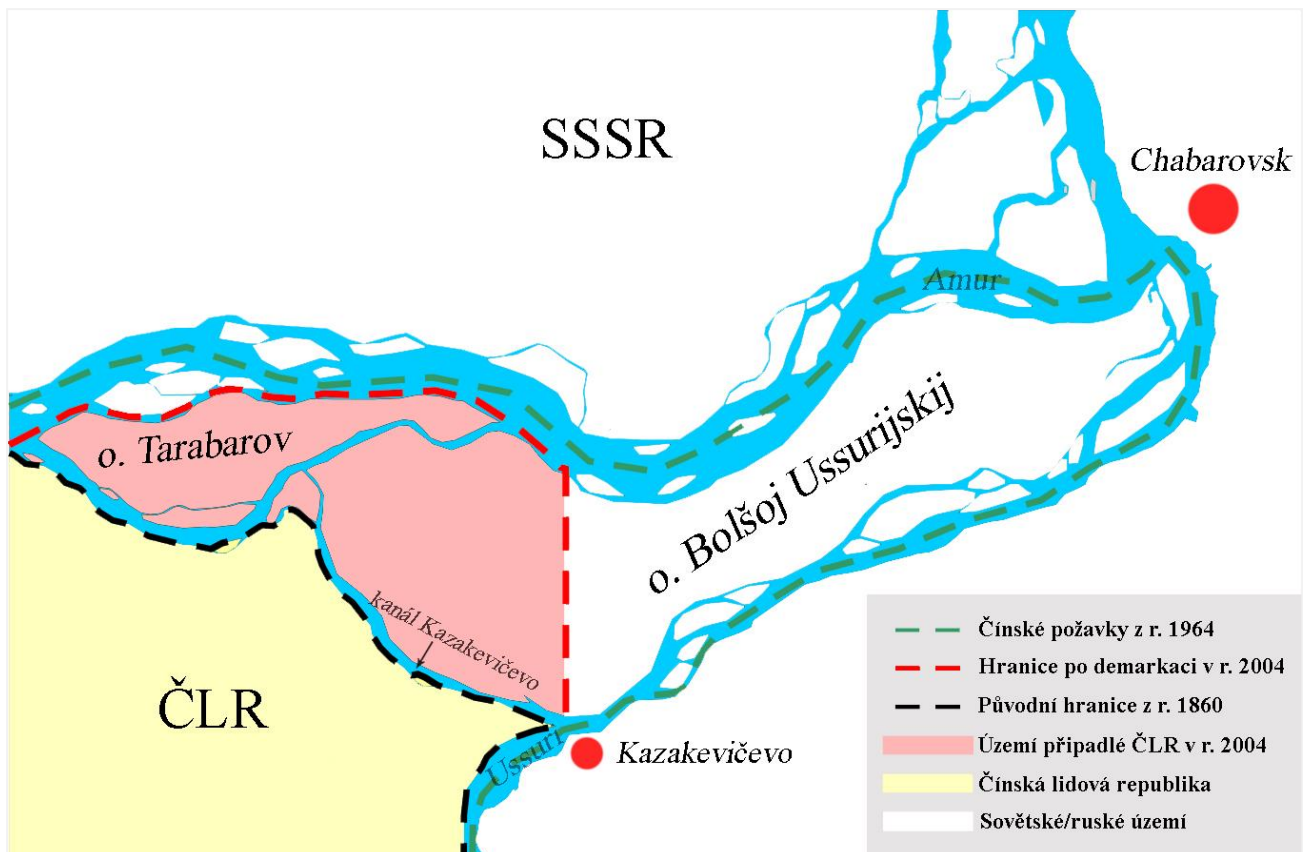
1. Mapa míst tří největších incidentů.
2. Mapa oblasti ostrova Damanaskij.
3. Mapa oblasti u Chabarovsku
4. Letecký snímek ostrova Damanskij
5. Poslední snímek pořízený pohraničником Nikolajem Petrovem 2. března 1969.
6. Fotografie sovětského tanku T-62 zničeného na ostrově Damanskij 15. března 1969.
7. Fotografie baterie raketometů BM – 21.
8. Fotografie jedné z bitek mezi čínskými vojáky a sovětskými pohraničníky, leden 1969

Příloha č. 1: Místa tří největších incidentů (Zdroj: autor)

Příloha č. 2: Oblast ostrova Damanskij (Zdroj: autor)

Příloha č. 3: Situace na hranicích u Chabarovsku (Zdroj: autor)

Příloha č. 4: Letecký snímek ostrova Damanskij

(Zdroj: <http://englishrussia.com/2012/08/24/soviet-conflict-with-the-chinese/> [cit. 2014-05-29])

Příloha č. 5: Poslední snímek pořízený pohraničníkem Nikolajem Petrovem 2. března 1969.

(Zdroj: <http://englishrussia.com/2012/08/24/soviet-conflict-with-the-chinese/> [cit. 2014-05-29])

Příloha č. 6: Sovětský tank T-62 zničený na ostrově Damanskij 15. března 1969.
(Zdroj: <http://www.damanski-zhenbao.ru/photoarchive04.htm> [cit. 2014-05-29])

Příloha č. 7: Baterie raketometů BM – 21
(Zdroj: <http://englishrussia.com/2012/08/24/soviet-conflict-with-the-chinese/> [cit. 2014-05-29])

Příloha č. 8: Jedna z bitek mezi čínskými vojáky a sovětskými pohraničníky, leden 1969.
(Zdroj: <http://englishrussia.com/2012/08/24/soviet-conflict-with-the-chinese/> [cit. 2014-05-29])